

ASTERISK

DPU
AARHUS UNIVERSITET

TEMA:
TRIVSEL

TID TIL TRIVSEL

TRIVSELSTYRANNI
Målinger fremmer bestemte
normer for trivsel

MENNESKE VS. ROBOT
Dannelsen er
mennesket fordel

INTERNATIONAL UNDERSØGELSE
Danske elever ved mest
om demokrati

LÆR TOLVTALSPIGER AT TRIVES MED TOPPRÆSTATIONER

Tolvtalspiger risikerer at se sig selv som skrøbelige individer.
For sårbare til succes. Lad os i stedet lære dem at trives med succes.

Af CLAUS HOLM,
instituttleder, DPU, Aarhus Universitet

I et samfund som vores forventer vi, at enhver bliver en succes. Det er totalt urealistisk. Ingen lever særligt længe uden at erfare en eller anden form for nederlag. Hvor der er succes, er der også nederlag. Ikke desto mindre har vi længe fortalt hinanden, at det at få succes i princippet er muligt for alle. Men mærkeligt nok ikke en ubetinget fordel for alle. Heller ikke for de succesrige. Det vidner debatten om tolvtalspiger om.

I snart en årrække har piger og unge kvinder klaret sig markant bedre i uddannelsessystemet end drengene. Pigerne leverer toppræstationerne. De er en succes, men netop ikke en ubetinget en af slagsen. For stort set lige så længe pigerne har præsteret bedre end drengene, er der sat spørgsmålstegn ved, om de nu også trives med det, eller om de virkeligheden er sygeligt optaget af deres præstationer.

Det fik allerede for to år siden forskere fra DPU til at gøre opmærksom på (Asterisk nummer 76, 2015), at debatten om tolvtalspiger som potentielle ofre for mistrivsel afspejler en uhørt mistænkeliggørelse af dygtige gymnasiepiger med fokus på at præstere på højt niveau for at læse videre

og få et ønske- og topjob. Mistanken lyder: Piger, er I ikke for sårbare til succes? Sådant en mistanke, sådan et spørgsmål, vil næppe ramme drenge.

I samme nummer af magasinet blev der gjort opmærksom på, at udtrykket tolvtalspiger også er udtryk for en begrundet bekymring for, at en gruppe piger – en gruppe som i øvrigt er vanskelig at afgrænse – rent faktisk er ramt af et for højt succespres. Ikke alene i uddannelsessystemet, men formentlig på for mange livsområder på én gang. Det er et problem, men også et vi ikke løser ved at udpege enhver dygtig gymnasie pige som ugens offer i et helbredstruende uddannelsessystem.

Det sidste sker desværre ofte. Og hvis vi på den måde fortsætter med at opfatte skolebænken som pinebænken for dygtige piger, så skaber vi en selvopfyldende profeti. Den vil både betyde færre fagligt succesfulde piger samt flere piger, der er optaget af egen sårbarhed. Ganske enkelt fordi de identitetsmæssigt opfattes som for sårbare til at blive mødt med høje forventninger.

Professor Tom Schuller fra England har netop i bogen *The Paula Principle* (Scribe UK 2017) peget på, at dygtige kvinders relativt lave selvværd betyder, at de ikke bruger toppræstationer inden for uddannelse til at få topstillinger. Kvinderne arbejder derfor under deres kompetenceniveau. De mindre

dygtige, men relativt selvsikre mænd fortsætter derimod med at arbejde et niveau over deres kompetenceniveau. Det er et dårligt match mellem, hvad vi kalder identitetskaptial og human kapital. Og det betyder, at den enkelte kvinde ikke realiserer sit fulde potentiale, og arbejdsmarkedet ikke får det fulde udbytte af dygtige kvinders formåen.

Så hvis vi som samfund vil opretholde forestillingen om, at den dygtigste og mest kompetente opgaveløser får succes ved at blive effektivt udnyttet og anerkendt, så har vi brug for, at fagligt dygtige piger ikke mistænkes for mistrivsel. I stedet har vi brug for, at dygtige piger med udsigt til succes lærer, hvordan de forvalter deres succespotentialer på bæredygtig såvel som konkurrencedygtig vis. Lad tolvtalspigerne nyde deres succes – også selvom det selvfølgelig vil være hyggeligst, hvis alle fik 12. ■

Redaktører

Claus Holm (ansvarshavende)
Mathilde Weirsøe

Redaktionskomité

Anne Maj Nielsen
Carsten Henriksen
Charlotte Ringsmose
Hanne Knudsen
Henrik Nitschke
Søren Kristensen

Skribenter

Andreas Vappula Nilsson
Anja Kjærgaard
Carsten Henriksen
Knud Holt Nielsen
Maj Juni
Mathilde Weirsøe
Vibe Middelboe

Korrektur

Kirsten Kovacs
Lisbeth Hartmann

Redaktionens adr.

DPU – Danmarks institut for
Pædagogik og Uddannelse,
Aarhus Universitet
Tuborgvej 164
2400 København NV

Kontakt redaktionen

E-mail: asterisk@dpu.dk
Telefon: 8715 1815

Abonnement

Abonnementet er gratis
og kan bestilles på
edu.au.dk/asterisk

Design: Hiske Jessen

Layout: Toke Bjørneboe

Illustration: Rasmus Juul

Forside: Nanna Handler

Tryk: Scanprint A/S

ISSB nr.: 1601-5754

Oplag: 12.400

Asterisk er et magasin for
aktuel uddannelsesforskning.
Asterisk udkommer
fire gange årligt og er
udgivet af DPU - Danmarks
institut for Pædagogik
og Uddannelse, Aarhus
Universitet. Artikler eller
illustrationer må ikke
eftertrykkes uden tilladelse.

5041-0004
TRYKSAG

S. 4-7

TRIVSELSMÅLINGER VISER BØRNS FORVENTNINGER

Når man måler børns trivsel, måler man i høj grad også deres forventninger til skoleliv og læring.

S. 7-8

TRIVSEL KAN BLIVE ET TYRANNI

Undersøgelser af trivsel fremmer bestemte normer og øger presset på de elever, der falder uden for normen.

S. 9

DATAVAREHUSET ER ÅBENT

Trivselmålinger er blevet del af en politisk styringslogik, hvor fokus er på at give borgerne indsigt, uagtet om de kan vurdere statistikken og den lokale kontekst for målingerne.

S. 10-13

VENSKABER STYRKER TRIVSEL I BØRNEHAVEN

Relationer og leg er afgørende for børnehavebørns trivsel. Pædagoger spiller en vigtig rolle i legen – ikke mindst for de børn, der befinder sig i periferien af fællesskabet.

S. 14-16

ER STRESS DEN NYE BØRNESYGDOM?

Hvis vi skal forstå børns stress – og hvor den kommer fra – må vi tænke ud over både skolereform og diagnoser. Forskellige vidensfelter skal i spil og kombineres på ny i et 360-graders blik på barnet.

S. 18-19

NÅR KLASSELEDELSE SKABER TRIVSEL

Det sociale og det faglige hænger uløseligt sammen i skolen. Derfor skal didaktikken tænkes ind i klasseledelsen, som – hvis den er god – kan forebygge mobning.

S. 20-22

FRI AF PRÆSTATIONSPRES

Gymnasieelever bliver stressede i krydspresset mellem opgaveafleveringer, præstationskrav og det pres, det er, hele tiden at skulle præstere socialt. Men de kan blive bedre rustet til at håndtere det, hvis de får undervisning i stresshåndtering og meditation.

S. 23-25

DANNELSE I EN ROBOTTID

Kreativitet bliver en af hovedkomponenterne i dannelsen fremover og er derfor også menneskets bedste kort på hånden i en tid, hvor robotterne i stigende grad indtager jobmarkedet.

S. 26-29

DE UNGE SENDER OPRØRET PÅ PENSION

Danske 8.-klasse-elever ved mest om demokrati og samfund sammenlignet med unge i 24 andre lande, viser en ny international undersøgelse. Men samtidig er danske elever mindst tilbøjelige til at engagere sig i samfundet.

SCANPIX

Når man måler børns trivsel, måler man i høj grad også både deres og lærernes forventninger til skoleliv og læring. Det fortæller professor Lars Qvortrup, der leder en stor, landsdækkende måling af folkeskolereformens virkning på elevernes trivsel.

TRIVSELSMÅLINGER VISER BØRNS FORVENTNINGER

Af MAJ JUNI

Når eleverne i 5.U vurderer deres trivsel på en skala fra 1-5 er deres forventninger til skolelivet ganske udslagsgivende for udfaldet. Sofie forestiller sig måske, at det at have mange venner er det samme som at være venner med alle i klassen, mens Malthe synes, det tæller at have én rigtig god ven. Så hvis de begge to har tre venner, vil Malthe ramme en femmer, mens Sofie rammer under middel på trivselsskalaen.

Det er med den forventningsafstemning i bagehovedet, man skal forstå de danske trivselmålinger, forklarer professor Lars Qvortrup, der er leder af Nationalt Center for Skoleforskning (NCS) på DPU, Aarhus Universitet.

”Hvis lægen tager min temperatur, og den er 38.5, så vil den være det, uanset hvad jeg forventer af situationen. Sådan er det ikke, når du spørger børn, om de har mange legekammerater, eller om de synes, det er sjovt i skolegården, eller om de kan lide deres lærer. Svaret vil i høj grad afhænge af, hvilke forventninger der har til det at trives,” siger Lars Qvortrup.

Piger trives fagligt bedre end drenge

Projektet, Lars Qvortrup leder, hedder ’Program for læringsledelse’ (PFL) og er et

fireårigt skoleudviklingsprojekt. Forskerne bag har gennemført to kvantitative kortlægninger med deltagelse af 240 skoler for derefter at skabe de bedste forudsætninger for kompetenceudvikling og for pædagogiske indsatser – bl.a. trivselsindsatser. Sammen med de nationale trivselsmålinger giver kortlægningerne viden om, hvordan det står til med trivslen på de danske skoler. Og resultaterne i de to målinger matcher hinanden. F.eks. står det ret klart i begge undersøgelser, at jo højere uddannelse børns forældre har, jo bedre trives børnene i skolen.

”Det gælder både socialt og fagligt, men især det sidste. Ikke alene klarer eleverne sig gennemsnitligt set dårligere, jo lavere uddannelsesniveau deres forældre har, der er også en sammenhæng mellem børnenes sociale baggrund og den måde, de oplever lærerens anerkendelse og de forventninger, der stilles til dem på,” fortæller Lars Qvortrup.

”PFL-undersøgelsen viser nemlig også, at lærerne – uden overhovedet at være klar over det og uden at have intentioner om det – kommer til at sige, at børn af forældre med længere uddannelse passer bedre til skolen end børn, hvor forældrene har kort uddannelse. Konsekvensen er, at skolen ikke er god nok til at udjævne de forskelle, som skyldes social baggrund, og det, synes jeg, er en interessant og vigtigt information at få,” siger Lars Qvortrup.

Han henviser desuden til, at målingerne klart viser, at pigerne trives bedre fagligt end drengene, mens drengene socialt trives lidt bedre end pigerne. Det giver stof til eftertanke, for måske har vi indrettet en skole, der fagligt svarer bedre til pigernes forventninger om, hvad der er en god skoledag.

”Der er en række ting, vi skal arbejde med. Vi skal indrette vores skole, så den ikke favoriserer piger eller børn, hvis forældre har en høj uddannelse. Det kan vi også se i PFL-projektet, at lærerne er optagede af. Det er vigtigt for mig at understrege, at det for lærerne er vigtigt at undervise og give feedback på en måde, som ikke er farvet af faktorer som f.eks. elevernes køn eller sociale baggrund,” siger Lars Qvortrup.

Han fortæller også, at børn med en anden etnisk baggrund end dansk har en højere faglig trivsel end børn med dansk etnisk baggrund.

”Vi fortolker det sådan, at børn med en anden etnisk baggrund end dansk ikke har så høje forventninger til, hvad der skal ske i klassen. Når læreren møder dem med interesse, blomstrer de i højere grad end de etnisk danske børn,” fortæller han.

Ikke et nulsumsspil

En af de ting, der karakteriserer de skoler, hvor den faglige trivsel er i top, er, at der stilles høje krav og forventninger til eleverne, fortæller Lars Qvortrup. Forklaringen er, at

92 procent af de 80.000 adspurgte skoleelever i Program for Læringsledelses kortlægning trives socialt og kan lide at gå i skole, men 60 procent synes, det er lidt kedeligt.

KORTLÆGNING: TRIVSEL I GOD FORM

I foråret 2015 gennemførte Program for Læringsledelse med støtte fra A.P. Møller-Fonden tre kortlægninger af trivsel blandt elever, lærere, pædagoger, ledere og forældre. 13 kommuner med ca. 240 skoler, 80.000 elever og knap 10.000 fagprofessionelle deltog. Det svarer til omkring 10 procent af de danske folkeskoler.

Børnene i 0.-3. Klasse blev bedt om at vurdere udsagnet: **"Jeg kan godt lide at gå i skole"** på en skala fra 1 til 4. Deres svar lå i gennemsnit på **3,56**.

Børnene i 4.-10. klasse blev målt på henholdsvis faglig og social trivsel. På en skala fra 1-4 lå deres svar i forhold til den sociale trivsel på **3,67**. For den faglige trivsel lå svaret i gennemsnit på **3,12**.

Næsten 60 % af eleverne i 4.-10 klasse er lidt eller helt enige i udsagnet: **"Jeg synes tit, det er kedeligt i timerne"**.

eleverne trives med at blive mødt med høje, men realistiske forventninger, siger han.

"Faglig trivsel og undervisning er gensidigt afhængige. Det er ikke sådan, at først trives man godt, og så går man i gang med undervisningen. God undervisning er en af de vigtigste forudsætninger for god faglig trivsel. På den måde er trivsel også en didaktisk kategori – man trives ved at få stimulerende og afvekslende undervisning, ved at der er ro i timen, og ved at læreren differentierer undervisningen," siger Lars Qvortrup og pointerer, at trivslen af og til fejlagtigt bliver opfattet som et nulsumsspil.

"Det er ikke sådan, at jo mere vi trives, jo mindre krævende skal undervisningen være. Nej: God og krævende undervisning giver høj faglig trivsel," siger han og tilføjer, at undersøgelserne også viser, at selv om danske børn i det store hele trives godt, så synes de faktisk, det er lidt kedeligt at gå i skole.

Er det et problem, at eleverne keder sig en smule? Det mener Lars Qvortrup i for sig ikke.

"Er det sådan, at børn aldrig må kede sig? Skal vi bare lave så meget afvekslende, varieret undervisning, at de slet ikke synes, det er kedeligt? Et rimeligt pædagogisk svar er, at noget undervisning er kedelig. Du kan

ikke bare lære multiplikationstabellerne uden træning og gentagelse. Jeg kan godt selv huske de stærke verber i tysk – nogle gange er der noget, man skal arbejde med. Men det skal være velbegrunderet – så man får en forståelse af, hvorfor man arbejder, som man gør," siger Lars Qvortrup.

Målinger giver god indsigt

Lars Qvortrup vurderer, at de nationale trivselsmålinger, som blev indført med skolereformen i 2014, er bredt sammensat og præsenterer nogle retvisende kategorier.

"Eleverne bliver f.eks. spurgt, om de indgår i sociale fællesskaber, om de har tillid til sig selv, om de har gode oplevelser, og om de møder anerkendelse i skolen fra lærerne og kammeraterne og så videre. Det giver god indsigt i, hvordan børn trives," siger Lars Qvortrup og pointerer, at det afgørende er, at målingerne designes, så det, forskerne spørger om, svarer til elevernes oplevelse af trivsel.

"Vi er i høj grad lydhøre over for lærerens og skoleelevernes forestillinger og idéer om, hvad det vil sige at trives," siger Lars Qvortrup.

Selvom det kan diskuteres, hvordan man bedst måler trivsel, og hvordan resultaterne

»Det er ikke sådan, at jo mere vi trives, jo mindre krævende skal undervisningen være. Nej: God og krævende undervisning giver høj faglig trivsel.«

Lars Qvortrup

skal bruges, så er det afgørende, at der bliver målt på trivslen, mener Lars Qvortrup.

”En skole, hvor børn ikke trives, er ikke en god skole.”

Han fortæller også, at børns udsagn om trivsel er meget forskellige fra skole til skole.

”En trivselsmåling er et barometer for tilstanden på en skole. Det er nyttigt i forhold til at udbrede best practice og give skoler og kommuner mulighed for at lære af hinanden. Målingerne er blevet til ud fra en præmis om, at skolen skal organiseres, undervisningen tilrettelægges og skoledagen gennemføres sådan, at man når høje trivselsresultater.”

Lars Qvortrup fremhæver også det positive i, at der er kommet stor opmærksomhed på, hvordan børn har det i skolen. Det kan godt være, trivsel nærmest har karakter af et buzz word i dag, men man skal ikke mange generationer tilbage, før interessen for børns ve og vel i skolen ikke var nær så stor.

”Jeg oplever ikke, at der er nogen, der punkter dem for, at de skal trives. De har selv et stort ord at skulle have sagt, og trivselsmålinger er udtryk for, om de synes det, der foregår i skolen, er okay eller ej.” ■

Læs mere: Det ved vi om professionelle læringsfællesskaber, Qvortrup, L. (Dafolo, 2016). Læringsrapport 2015, Qvortrup, L., Egelund, N. og Nordahl, T. (Aalborg Universitetsforlag, 2017)

Se **videointerview** med Lars Qvortrup om trivselsmålinger.

LARS QVORTRUP er professor på DPU, Aarhus Universitet og leder af Nationalt Center for Skoleforskning (NCS). Han leder også 'Program for Læringsledelse' og forsker blandt andet i læring og ledelse i skoler og dagtilbud.

TRIVSEL KAN BLIVE ET TYRANNI

Alle kan blive enige om, at børn skal trives, og derfor er det også svært at anfægte skolens trivselsmålinger. Men vi skal være opmærksomme på, at trivselsundersøgelser kan fremme bestemte normer og øge presset på de elever, der falder uden for normen, lyder det fra professor Venka Simovska.

Af MAJ JUNI

Trivselsmålinger giver børn en mulighed for at være kritiske overfor skolelivet. De får en stemme. De får lov til at reflektere over, hvordan de har det. Men det påvirker også børns selvbillede, når vi beder dem om at forholde sig til, hvordan de trives. Det mener professor Venka Simovska fra DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker i skoleudvikling, trivsel og læring og er bekymret for, om vi med trivselsmålingerne udvikler det, hun kalder for 'et trivselstyranni'.

”Der mangler et kritisk blik på trivselsfænomenet både i Danmark og internationalt. Men det er svært at være kritisk overfor et koncept og en udvikling, som alle er enige om. Hvem kan være uenig i, at skolerne skal stræbe efter at øge elevernes trivsel? Netop derfor mener jeg, der er en række aspekter af trivselsbegrebet, som vi skal gå kritisk til,” siger Venka Simovska.

Det er blandt andet den måde, trivselsundersøgelserne er skruet sammen på, Venka Simovska kritiserer.

”I de nationale målinger er trivsel defineret som en oplevelse af optimal psykosocial funktion i relation til ens skolegang. I den optik betyder trivsel altså, at eleverne har det godt med sig selv, med skolen og med deres venner. At de er engagerede og motiverede til at lære. Det er den mest udbredte opfattelse af trivsel, og den definerer trivsel som et spørgsmål om at være veltilpasset i skolen. Det, mener jeg, er en meget snæver forståelse,” siger Venka Simovska og efterlyser mere plads til diversitet, ligesom begrebet skal tænkes bredere og i samspil med en række andre faktorer.

”Det at have det godt i skolen kan afhænge af mange ting, og det er svært at putte i en snæver ramme. Skal vi måle elevernes trivsel – og det kan der være mange gode grunde til – så bør vi måle på en række andre faktorer, som spiller ind på trivslen. Det kan være læreplaner, lærernes stress, skolens fysiske og psykosociale miljø, arbejdsbyrden og ikke mindst elevernes indflydelse på alle disse faktorer,” siger Venka Simovska.

Pres for at passe ind

Når trivslen kun bliver et udtryk for positiv tænkning med lykke som et mål, skal vi ifølge Venka Simovska tage de kritiske briller på. For hvem siger, at smertelige eller

»Der er børn, der kan opleve skyld eller skam forbundet med ikke at leve op til den norm, der bliver sat.«

Venka Simovska

svære oplevelser ikke på lang sigt kan være med til at styrke trivslen? Er det et mål i sig selv altid at være glad?

”Vi skal også kigge på, hvilke muligheder eleverne har for at udfolde sig som subjekter, og ikke bare på, hvordan de kan efterleve en norm, som er tilpasset den gennemsnitlige danske elev,” siger Venka Simovska.

Hun er bekymret for de børn og unge, der falder uden for normen, f.eks. socioøkonomisk eller kulturelt. Risikoen er, at børn, der er forskellige fra flertallet, oplever trivselsmåliger som noget, der øger presset på dem i forhold til at passe ind.

”Vi skal være opmærksomme på, at der er børn, der kan opleve skyld eller skam forbundet med ikke at leve op til den norm, der bliver sat. Der er en risiko for, at de internaliserer følelsen af, at der er noget galt med dem, fordi de ikke trives, så de oplever, at det er dem og ikke skolen eller normen, der er noget galt med.”

Hun mener, at trivsel i stedet skal defineres som børns mulighed for at få indflydelse på, hvem de er, hvad de kan blive, og hvor de hører til – deres mulighed for at transcender normerne og udvikle sig som subjekter.

”Børn og unge mennesker skal udforske, hvad der får dem til at trives og have det godt. Hvad kan de selv gøre for at øge deres trivsel? Hvordan kan de ændre omgivelserne og udøve deres indflydelse i skolen? Det er afgørende for deres trivsel.”

Trivsel giver bedre PISA-resultater

Det er selvfølgelig positivt, at skolen med de årlige trivselsmålinger får sat fokus på ele-

Venka Simovska påpeger, at skolens store fokus på trivsel bunder i en forestilling om, at elever skal trives, så de kan lære mere. Så de i sidste ende kan få høje karakterer og klare sig bedre i PISA-test.

vernes trivsel, understreger Venka Simovska, men påpeger samtidig, at målingerne også skaber en u hensigtsmæssig sammenligningskultur blandt skolerne.

”De begrænser deres fokus til de områder, der indgår i målingerne, og skaber samtidig en situation, hvor skolerne sammenligner sig med hinanden frem for at fokusere på arbejdet med den feedback, de får fra undersøgelserne, og bruge den til at forbedre skolens miljø.”

I den optik bliver trivselsmålingerne et overvågningsinstrument frem for et udviklingsredskab, advarer hun.

”Hele idéen om at måle og lave hurtige sammenligninger for at skabe mere konkurrence er en neoliberalistisk tankegang, der ikke nødvendigvis giver en udvikling af det pædagogiske arbejde,” siger Venka Simovska og tilføjer, at vi skal være opmærksomme på, at trivsel som koncept ikke pr. automatik er godt.

”Trivselsbegrebet i dag er skruet sammen sådan, at det i sidste ende handler om at ska-

be resultater i form af gode karakterer. Elever skal trives, så de kan lære mere, så de kan få bedre karakterer. Trivsel bliver groft sagt et spørgsmål om at fungere godt, så man kan klare sig bedre i f.eks. PISA-undersøgelserne,” siger Venka Simovska, der gerne vil have os til at diskutere, hvad trivsel gør, i stedet for hvad trivsel er.

”Trivsel kan være tyrannisk og dermed gøre skade, men det kan også gøre meget gavn i udviklingen og forbedringen af skolerne, hvis man som del af trivslen etablerer stærke læringsfællesskaber for alle elever.” ■

VENKA SIMOVSKA Professor på DPU, Aarhus Universitet. Afdeling for Pædagogisk Psykologi. Forsker i skoleudvikling, trivsel og læring og er leder af AU Ideas-centeret 'Forskning i Sundhedsfremmende og Bæredygtig Skoleudvikling'. Hun underviser på Masteruddannelsen i sundhedspædagogik og sundhedsfremme og koordinerer desuden EERA (European Educational Research Association).

DATAVAREHUSET ER ÅBNET

Trivselsmålinger står højt på skolens – og den politiske – dagsorden. Resultaterne bliver offentliggjort og vurderet af professionelle såvel som forældre, og det kan potentielt blive problematisk, forudser lektor på DPU, Aarhus Universitet, Helene Ratner.

Af MAJ JUNI

Trivselsmålinger skaber ikke bare en brugbar viden for dem, der skal udvikle skolen, de imødekommer også et politisk ønske. Et af de tre mål i folkeskolereformen er øget trivsel, og det, at man måler på trivslen, er en del af en bredere styringskontekst, hvor der styres efter resultater i nationale tests – eller f.eks. målet om øget trivsel. Det vurderer lektor Helene Ratner fra DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker blandt andet i udviklingen af den nationale trivselsmåling og anvendelsen af de data, den producerer.

”Det er en del af den mål- og resultatstyring, som generelt præger den offentlige sektor. Her er antagelsen, at implementering af f.eks. folkeskoleloven bedst opnås ved at holde institutionerne ansvarlige for at levere resultater. Samtidig er der kommet et større fokus på, at trivsel og læring hænger sammen, og det sker i takt med, at læring generelt er på dagsordenen,” forklarer Helene Ratner og tilføjer, at der selvfølgelig også er et etisk aspekt i det; man skal sikre sig, at barnet har det godt. Men overordnet ser hun, at det store fokus på det enkelte barns trivsel bygger på en læringsdagsorden – hvis man trives, så lærer man bedre.

Gennemsigtighed for forældre

Et vigtigt led i den styringskontekst, som trivselsmålingerne er del af, er offentliggørelsen af resultaterne fra de enkelte skoler. De

målte data om alt fra trivsel til afgangsprøve-karakterer bliver offentliggjort på hjemmesiden uddannelsesstatistik.dk, som Undervisningsministeriet står bag. Siden hedder Datavarehuset. Her kan man finde data fra enkelte kommuner og institutioner og sammenligne dem ud fra forskellige parametre. ”Her udstiller man data ud fra en antagelse om, at offentliggjorte indikatorer og resultater dels kan skabe læring på tværs af institutioner og dels skabe konkurrence og dermed incitament til at øge kvaliteten. Og så er der et politisk ønske om at skabe gennemsigtighed for borgerne, der i stigende grad stiller krav til skolers kvalitet gennem f.eks. det frie skolevalg. Når jeg som forælder skal vælge skole til mit barn, kan jeg gå ind og se på data og i princippet vælge skole ud fra, hvem der scorer højest på trivsel.”

Kritik af rangordning

Et kritisk aspekt ved offentliggørelse af data er, at det kan skabe en negativ spiral. Hvis ressourcestærke forældre fravælger de skoler, der klarer sig dårligt i Datavarehuset, så vil disse skoler måske klare sig endnu dårligere på sigt. Selve udstillingen af data kan altså have nogle andre effekter end de tilsigtede, fortæller Helene Ratner og tilføjer, at den ekspertgruppe, der i 2014 blev nedsat af Undervisningsministeriet, og som skulle komme med anbefalinger til udførelsen af trivselsmålingerne, netop af den grund advarede ministeriet om uønskede effekter af offentliggørelse af trivselstallene.

”Ekspertgruppen vurderede, at det kunne

være demotiverende for skolerne. Alligevel valgte ministeriet at offentliggøre resultaterne,” siger Helene Ratner og påpeger, at medier og tænketanke er med til at lægge pres på den offentlige udstilling af data. Ugebrevet A4 lavede f.eks. en rangordning af skoler på baggrund af trivselstal. I det lys mener hun, at Undervisningsministeriets offentliggørelse er at foretrække.

”Dels er indikatorerne valideret statistisk, dels fordi Datavarehuset nøjes med at benytte en skole i forhold til et kommunalt og nationalt gennemsnit. Hvor en rangordning, som den Ugebrevet A4 opstillede, udstiller skoler fra den dårligst til den bedst præsterende og dermed skaber mere konkurrence og sammenlignelighed, så synliggør benchmarking, hvordan en skole placerer sig i forhold til kommunens eller det nationale gennemsnit,” forklarer hun.

Godt evalueringsredskab

Helene Ratner mener, at vi må se offentliggørelsen af data som et udtryk for, at trivselsmålinger er blevet en del af en politisk styringslogik, hvor fokus er på at give borgerne indsigt, uagtet om de kan vurdere statistikken og den lokale kontekst for trivselsmålingen.

”Trivselsmålinger kan være et godt redskab til at evaluere en reform eller arbejde med lokalt på skoler og i kommuner. Jeg tror også, at forældre er glade for at kunne inddrage trivsel som parameter i det frie skolevalg. Men det er mindre godt, hvis offentliggørelsen af data gør udsatte skoler endnu mere udsatte,” siger Helene Ratner og peger på, at målingerne i sig selv ikke automatisk er udviklende.

”Hvis skolerne mangler ressourcer eller ikke formår at undersøge de bagvedliggende årsager til f.eks. dårlige trivselsmålinger, så kan det være svært at forbedre. Men det er positivt med en indikator, der fokuserer på trivsel frem for faglige resultater, og som fremmer et mere holistisk syn på læring.” ■

Læs mere: Datamassage – ledelsessystemers kodificering af velfærd' af Helene Ratner. I antologien Når Velfærdsteknologier holder mere, end de lover (Samfundslitteratur, 2017)

HELENE RATNER er lektor på DPU, Aarhus Universitet og forsker i brugen af data i styring og forvaltning af uddannelsesinstitutioner. Hun underviser på bachelor- og kandidatuddannelsen i uddannelsesvidenskab.

VENSKABER STYRKER TRIVSEL I BØRNEHAVEN

Gode relationer er afgørende for børnehavebørns trivsel. Og selvom det ikke nødvendigvis er de fællesaktiviteter, de voksne finder på, der er sjovest, spiller de voksne alligevel en vigtig rolle i legen – ikke mindst for de børn, der befinder sig i periferien af fælleskabet.

De voksne taler sammen med hinanden, og nogle gange siger børnene noget, og så lytter de ikke helt. Men Inger og Hanne de er rigtig søde, for de kigger altid, og hvis børnene siger noget, så siger de bare "et øjeblik" til de voksne, og så lytter de. Sådan forklarer 5-årige Naja sit blik på voksensnak fra et barneperspektiv. Hun er blot et af de 60 børn psykolog og lektor ved DPU, Aarhus Universitet, Grethe Kragh-Müller har interviewet i forbindelse med sin forskning i trivsel i dagtilbud.

Og netop barneperspektivet skal tages alvorligt, når vi taler om trivsel, mener Grethe Kragh-Müller. For hvad er trivsel for børnene? Hvad vil det sige, at et barn trives? Og hvad kan personalet i dagtilbud gøre for at sikre trivsel blandt børnene

"Hvis man skal koge det ned til essensen, betyder trivsel bare, at man har det godt – en tilstand af psykisk velbefindende. Men trivsel er mere end det. Det er en kompleks og lidt diffus ting, som vi er nødt til at anskue fra forskellige vinkler for at få hold på. Blandt andet spiller vores sociale relationer en stor rolle", siger hun og fortsætter:

"Trivsel handler både om, hvordan barnet har det her og nu, og om at det udvikler sig som person og som et socialt væsen, der senere er i stand til at indgå i skole- og voksenlivet."

Grethe Kragh Müller henviser til formålsparagraffen i den australske lov om daginstitutioner. Her bruger de ordene being, belonging og becoming.

"Det, synes jeg egentlig, dækker meget fint, hvad der skaber trivsel hos børn: De skal have det godt, der hvor de er lige nu. Og så er mennesker sociale væsener, der søger og lever i socialt samvær med andre. Derfor skal børnene indgå i sociale samspil, føle sig inkluderet i en social sammenhæng og have gode relationer til nogle voksne og nogle andre børn. Og sidst, men ikke mindst, skal de have mulighed for at udvikle sig og lære," siger hun.

I dagtilbudsloven står der netop, at danske dagtilbud skal fremme børns trivsel, udvikling og læring. De tre aspekter er ifølge

»Det værste er der, hvor vi skal sidde til samling og have det med dagene, for det forstås jeg ikke.«

Valdemar 4 år

Grethe Kragh-Müller tæt forbundet med hinanden og indbyrdes afhængige:

"Hvis et barn ikke har det godt, har det svært ved at danne venskaber og indgå i leg og aktiviteter. Det gør det sværere for barnet at lære og udvikle sig. Og hvis barnet har svært ved at tilegne sig de færdigheder, der skal til for at begå sig sammen med andre, trives det dårligere. Og hvis det ikke indgår i positive sociale fællesskaber og har en tryk relation til en eller flere voksne, har det ikke mulighed for at udvikle sine personlige og sociale kompetencer," forklarer hun.

Men, understreger hun, det pædagogiske personale kan være med til at skubbe udviklingen i en god retning.

"For eksempel ved at gøre sig umage for at se barnet, som det ser sig selv, og på den måde indtage barnets perspektiv og anerkende barnet, som det er lige nu og her, og ikke kun have opdragelses- og udviklingsbrillerne på."

Måling af trivsel i børnehaven

Ole Henrik Hansen, der er lektor på DPU, Aarhus Universitet står bag en større kvantitativ undersøgelse af trivsel blandt 3.228 børn i alderen fire til seks år. Undersøgelsen blev gennemført ved hjælp af en tablet eller computer med støtte fra en voksen. Her blev børnene præsenteret for forskellige udsagn, som de skulle angive en smiley ud for, alt afhængig af hvor enige de var i udsagnet. Eksempelvis lød nogle af udsagnene: "Jeg har altid nogen at lege med i børnehaven" og "Jeg har det fint sammen med de voksne".

"Overordnet set viser undersøgelsen, at de allerfleste børn trives. Ni ud af ti børn kan lide at være i børnehaven, og ni ud af ti børn har en god ven derhenne. Otte ud af ti glæder sig til at komme derhen, og ni ud af ti børn kan godt lide de voksne," fortæller Ole Henrik Hansen. Man skal dog tage resultaterne med et gran salt, siger han.

"Børn lever i nuet, og mange ting kan påvirke deres svar. For eksempel kan det afhænge af, hvordan morgenen er gået, og om de lige har haft en konflikt med deres bedste ven. Og så har børn en tendens til at svare det, de voksne forventer," siger han.

Når det er sagt, så mener han godt, at man kan se undersøgelsen som et øjebliksbillede af trivslen i et givent dagtilbud.

Men hvad der skaber trivsel hos det enkelte barn, er individuelt. Det afhænger blandt andet af barnets alder og hidtidige erfaringer. Også derfor er trivsel blandt børn svært at undersøge.

"Trivsel er ikke det samme for en etårig som for en fireårig. Mens gode, trygge

»Det at have nogen at lege med, er det allervigtigste for børnene i den her aldersgruppe. Det er ikke uden grund, at en af de hyppigste sætninger, man hører børnehavebørn sige, er: "Må jeg være med?" Det er simpelthen essentielt for børnene at have nogle gode venner, som de kan lege med. Hvis de ikke har det, går det virkelig ud over deres trivsel.«

Grethe Kragh-Müller

HVAD ER TRIVSEL I BØRNEHAVEN?

Børns trivsel kan ifølge Ole Henrik Hansen forstås som børnenes socioemotionelle udvikling, som er tæt forbundet med den fysisk/motoriske, den kognitive/problemløsende og den sproglige/kommunikative udvikling. Han læner sig op ad den definition, som Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) er kommet frem til på baggrund af en større kortlægning:

BØRN I TRIVSEL FORMÅR AT:

1. Opleve, regulere og udtrykke følelser på en passende måde.
2. Udvikle tætte relationer til både børn og voksne
3. Udforske og lære.

Kilde: Danmarks Evalueringsinstitut

relationer til nogle få voksne er afgørende for vuggestuebarnets trivsel, er venskaber og gode legemuligheder det vigtigste for det ældre børnehavebarn," siger han og tilføjer, at det også mellem jævnaldrende børn kan være forskelligt, hvad der skaber trivsel.

"Nogle børn vil gerne lege vilde og farlige lege – for eksempel klatre højt op i et træ eller slås for sjov – og det kan måske blive

»De voksne taler sammen med hinanden, og nogen gange siger børnene noget, og så lytter de ikke helt. Men Inger og Hanne de er rigtig søde, for de kigger altid, og hvis børnene siger noget, så siger de bare "et øjeblik" til de voksne, og så lytter de.«

Naja 5 år

Gode relationer til de voksne er det vigtigste for vuggestuebørns trivsel, mens relationer til andre børn og gode venskaber sikrer trivslen hos børnehavebørn.

bremset af personalet, mens andre børn har det rigtig svært med pludselige overgange mellem dagens aktiviteter. Det kræver voksne, der læser børnenes signaler og giver plads til den forskellighed, der altid vil være i en børnegruppe," siger Ole Henrik Hansen.

Må jeg være med?

Grethe Kragh-Müller har i forbindelse med sin forskning i trivsel spurgt 60 fem- til seksårige børn, hvad hhv. det bedste og det værste er ved at gå i børnehave.

"Det at have nogen at lege med, er det aller-vigtigste for børnene i den her aldersgruppe. Det er ikke uden grund, at en af de hyppigste sætninger, man hører børnehavebørn sige, er: "Må jeg være med?" Det er simpelthen essentielt for børnene at have nogle gode venner, som de kan lege med. Hvis de ikke har det, går det virkelig ud over deres trivsel," siger hun.

Især de yngste børnehavebørn kan have svært ved at komme ind i en leg, men også de børn, der ikke har så gode sociale kompetencer, har brug for hjælp til det. Og jo større en institution er, des mindre hjælp får de børn, der går alene rundt, til at indgå i leg med andre, fortæller Grethe Kragh-Müller. Hun har i forbindelse med sin forskning observeret, at det overraskende ofte er op til børnene selv at organisere sig i legegrupper.

»Trivsel er ikke det samme for en 1-årig som for en 4-årig. Mens gode, trygge relationer til nogle få voksne er afgørende for vuggestuebarnets trivsel, er venskaber og gode legemuligheder det vigtigste for det ældre børnehavebarn.«

Ole Henrik Hansen

"I legen har den voksne en vigtig funktion, som måske er lidt overset. Hun kan komme med redskaber, der kan udvikle legen og få den til at vare længere, og hun kan guide børn, der er lidt i periferien af fællesskabet, og som ikke selv formår at komme ind i en leg," siger hun og forklarer, at det at kunne lege faktisk kræver en hel del, blandt andet koncentration, evne til konflikthåndtering, følelsesregulering og empati. Det er noget, personalet

kan hjælpe børnene med at udvikle – hvis de vel at mærke er til stede. De børn, hun har interviewet, oplever nemlig ofte, at de voksne laver andre ting, mens børnene leger.

"De praktiske gøremål, som det er nødvendigt at få ordnet i en travl hverdag i institutionen, kan på den måde komme til at stå i vejen for især de mest udsatte børns trivsel," siger hun.

Læring gennem leg

På trods af at nogle børn er afhængige af de voksnes hjælp og guidning for at kunne trives i børnehaven, giver mange af de børn, Grethe Kragh-Müller har talt med, udtryk for, at samling og nogle af de andre aktiviteter, som de voksne sætter i gang, er kedelige. Det kan hænge sammen med, at de ikke forstår det, der foregår, eller simpelthen at de bliver bedt om at sidde stille, hvilket måske kan føles unaturligt for de børn, der hellere vil hoppe rundt og lege, forklarer Grethe Kragh-Müller. Og der er i høj grad grund til at give legen mere opmærksomhed, mener hun. Legen stimulerer nemlig børnenes læring.

"Den primære måde, børn i børnehaveralderen lærer på, er gennem leg, og de lærer bedst, når man tager udgangspunkt i deres interesser og det, de ved forvejen. Derfor bør personalet sørge for, at børnene får meget tid til at lege og afsætte mindre tid

til fællesaktiviteter, som ikke kan ramme alle børnenes alder og udviklingsniveau på samme tid,” siger hun og tilføjer:

”En god leg kan hjælpe børnene til at udvikle deres kognitive og sociale kompetencer. Samtidig udvikler de deres identitet – for eksempel i rollelege, og når de forhandler legens regler og indhold med de andre børn.”

Også institutionernes fysiske rammer spiller en rolle for børnenes trivsel, siger hun og nævner som eksempel, at børns leg skal kunne foregå relativt uforstyrret fra andres leg, hvilket ofte er en udfordring i de institutioner, hvor der ikke er så meget plads pr. barn. Hun fremhæver også betydningen af et tilstrækkeligt antal gode legesteder og legematerialer både ude og inde, så der ikke opstår kamp om dem – en kamp, som de store børn ofte vinder.

Drop skældud

De børn, Grethe Kragh-Müller har interviewet, fortæller, at det betyder noget for dem at have det godt med de voksne i børnehaven og at lave noget sammen med dem.

”Børnene siger, at de synes bedst om de voksne, der er søde, glade for børn, giver lov til noget og laver noget sammen med dem – læser, laver perler eller leger noget sjovt eller vildt med dem. Men det sker ikke så ofte, som de kunne tænke sig, og de fortæller, at kun få af de voksne leger med dem,” siger hun.

Børnene kan – ikke overraskende - bedst lide de voksne, der ikke skælder ud:

”Rigtig mange børn fortæller, at de får skældud både i børnehaven og derhjemme. Når man spørger dem hvorfor, siger mange af dem, at de var kommet til at gøre noget – at det ikke var med vilje,” siger hun. Og hun mener, at børnene har en pointe:

”Når børn for eksempel får en regel at vide, kan de ikke altid følge den konsekvent. Heller ikke selvom de har hørt den mange gange. Deres hjerner er simpelthen ikke udviklede nok. Derfor skal vi som voksne have os for øje, at små børn nogle gange handler utilpasset, blot fordi de er børn. Og at det er bedre at hjælpe dem til at holde op med den uønskede adfærd og guide dem til at gøre det rigtige fremfor at skælde ud,” siger hun og henter noget af forklaringen i de trange fysiske forhold. I børnehaver sker irettesættelser nemlig

»Charlotte, hun er sød, fordi hun giver os nogen gange lov til at være inde.«

Alma 5 år

ofte på stuer med mange børn på lidt plads, og i garderoben, hvor børnene skal vente på, at de andre bliver færdige med at tage tøj på. For eksempel hvis børnene slår eller driller hinanden eller ikke gør, hvad de voksne siger.

Voksen-barn-kommunikation i fokus

I Ole Henrik Hansens undersøgelse giver det store flertal af børnene udtryk for, at de har et godt forhold til de voksne. 61 pct. er enige i, at de voksne ikke skælder dem ud, mens 28 pct. er lidt enige i det. 82 pct. vil gerne trøstes af de voksne, når de bliver kede af det, og 84 pct. svarer, at de voksne i børnehaven gerne vil høre, når de fortæller noget. Men der er nogle, der har et mindre godt forhold til de voksne.

”Vi bør spørge os selv, hvad det skyldes, og hvad vi kan gøre ved det. Hvorfor er de ikke-vestlige børns relationer til de voksne og til de andre børn for eksempel markant ringere, end det er tilfældet for de danske børn? Og hvorfor har pigerne en bedre oplevelse af de voksne end drengene?” spørger han.

Årsagerne kan han kun gisne om. Men undersøgelsen er en del af et flerårigt forsknings- og udviklingsprojekt, hvor de deltagende institutioner har kunnet bruge undersøgelsens resultater til at sætte nogle pejlemærker op for, hvordan de som institutioner vil sætte ind for at forbedre trivselen. På den måde er det tanken, at den enkelte institution kan arbejde med sine resultater og netop finde frem til, hvorfor f.eks. drengene trives dårligere, ligesom de kan arbejde på at hjælpe børn med indvandrerbaggrund til at skabe bedre relationer til børn og voksne. Undersøgelsen bliver så gentaget efter et år for at se, om indsatsen har haft en effekt.

Fleere af dagtilbuddene har ønsket at blive opkvalificeret inden for voksen-barn-kommunikation. Og ifølge Ole Henrik Hansen er det netop her, indsatsen kan rykke noget. Han henviser til Brenda Taggart, som er en internationalt kendt børneforsker, der har beskæftiget sig med tidlig indsats i dagtilbud. Hun mener, at de voksne skal spørge ind til det, børnene fortæller, for at få dem til at reflektere og blive nysgerrige, både på sig selv og på verden omkring sig. På den baggrund anser han kommunikation mellem den voksne og det enkelte barn for at være nøglen til bedre trivsel i mange institutioner.

”Kommunikationen med børnene er uhyre vigtig, fordi det at møde nogle nærværende og interesserede voksne vækker børnenes lyst til at lære. Så det er vigtigt, at de voksne tager sig tid til at snakke med det enkelte barn.” ■

TO UNDERSØGELSER OM BØRNS TRIVSEL I DAGTILBUD

Grethe Kragh-Müller står sammen med Charlotte Ringsmose bag undersøgelsen ”Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner” (2015). Her er 60 børn blevet interviewet om, hvad det bedste og det værste er i børnehaven. Som led i undersøgelsen er der foretaget en kvalitetsvurdering af dagtilbuddene (KIDS), observationer, interviews med personale og ledelse samt gennemført en spørgeskemaundersøgelse.

Læs mere: ”Pædagogisk kvalitet i store og små daginstitutioner” af Grethe Kragh-Müller og Charlotte Ringsmose (DPU, Aarhus Universitet, 2015).

Ole Henrik Hansen har i 2015 foretaget en kvantitativ undersøgelse blandt 3.228 4-6-årige børn i dagtilbud. Børnene blev bedt om at svare på, hvor enige de var i nogle udsagn, der blandt andet handlede om deres holdning til børnehaven, deres relationer til de voksne og til de andre børn. Børnene sad sammen med en voksen og skulle angive deres svar ved hjælp af smiley'er på en tablet eller computer. Resultaterne kan ses i

Læs mere: Læringsrapport 2015: Uligheder og variationer i dagtilbud. Ole Henrik Hansen et.al. Aalborg Universitetsforlag 2016

OLE HENRIK HANSEN er lektor på DPU, Aarhus Universitet, og forsker i dagtilbudsdidaktik – herunder pædagogers børnesyn, interaktionsmønstre mellem personale og børn samt overgange mellem hjem og dagtilbud, mellem institutioner og mikroovergange i hverdagen. Han underviser på Kandidatuddannelsen i generel pædagogik og Bacheloruddannelsen i uddannelsesvidenskab.

GRETHE KRAGH-MÜLLER er børnepsykolog og lektor i pædagogisk psykologi. Hun forsker bl.a. børns daginstitutionsliv og kvalitet i daginstitutioner samt børneliv og børns relationer til jævnaldrende og søskende. Hun underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk psykologi på DPU, Aarhus Universitet.

Hvis vi skal forstå børns stress – og hvor den kommer fra – må vi tænke ud over både skolereform og diagnoser. Vi skal have forskellige vidensfelter i spil og kombinere dem på ny, så vi kommer ”hele vejen rundt om barnet”. To forskere med hver sit videnskabelige afsæt nuancerer debatten.

ER

STRESS

DEN NYE BØRNESYGGDOM?

De populære fidget spinners er mere end bare legetøj, de kan også fungere som anti-stress værktøj, der hjælper børn med stress til at fokusere. Kilde: videnskab.dk

Af ANJA KJÆRGAARD

Børn får stress”, ”Vi gør børn syge med stress”, ”10-årige Malthe har symptomer på stress” – det har i den seneste tid ikke skortet på avisartikler og TV-indslag i de danske medier om børns velbefindende eller mangel på samme. Meldingen har over en bred kam lydt, at flere og flere børn får stress og mistrives. Børnelæger, chefpsykologer og andre aktører, der til daglig arbejder professionelt med børn, har også været på banen og givet deres bud på, hvad den bagvedliggende årsag til miseren er. De lange skoledage, som kom med skolereformen, og det såkaldte ”test-tyranni” har bl.a. fået skylden. Men er der hold i kritikken?

Ikke hvis man spørger Karen Wistoft, der er professor (mso) på området for læring, madkundskab, smag og trivsel i skolen på DPU, Aarhus Universitet. Hun har i en årrække forsket i skoleelevers trivsel i et pædagogisk perspektiv. Hun påpeger, at der er flere undersøgelser i spil, og at konklusionen vil afhænge rigtig meget af, hvilke trivselsmålinger man tager til indtægt, når man mener, at flere og flere børn føler sig stressede. Selv tager hun i sin forskning afsæt i de nationale trivselsmålinger.

”Jeg vil til enhver tid lade Undervisningsministeriets store trivselsmåling ligge til grund for min vurdering af skolens rolle i forhold til elevernes trivsel. Den er brugbar i skolens regi, fordi den er en af de få trivselsundersøgelser, der ikke primært går efter at afdække individuel trivsel, men også social

og faglig trivsel. Og det, vi kan se dér, er, at vi har mange børn, der trives i skolen. Og der er ikke noget i dén måling, som tyder på, at den lange skoledag for eksempel skulle skabe mere mistrivsel eller stress,” fortæller hun, men påpeger samtidig, at man selvfølgelig skal tage det alvorligt, at der er en mindre andel, der ikke trives, og som føler sig stressede. Men alene at give skolen skylden for det er ifølge Karen Wistoft en fejlslutning.

Tværfagligt blik på børns trivsel

Carsten Mejer Obel er professor i børns mentale sundhed ved det sundhedsvidenskabelige fakultet på Aarhus Universitet og har i flere år forsket i børn og stress. Han mener heller ikke, at vi entydigt kan fastslå, at børn er mere stressede i dag end tidligere. Men efter hans mening tegner selvrapporterede

udsagn fra børnene, som Undervisningsministeriets nationale trivselsmålinger udtrykker, kun en del af billedet.

”Vi har nok haft en tendens til i trivselsundersøgelser kun at spørge til, hvordan børnene har det, hvordan de ser sig selv, og hvordan de f.eks. indgår i og bidrager til de fællesskaber, de er en del af,” siger Carsten Mejer Obel og fortsætter:

”Men vi bliver også nødt til helt generelt at se på, hvordan børn og unge klarer hverdagen, og hvad de gør – om de misbruger mere, skærer mere i sig selv og ikke mindst trækker sig socialt. Men et reelt billede af udviklingen for hele den unge del af befolkningen er vanskeligt at få. Til gengæld er det et faktum, at flere børn og unge får medicin, og at flere får stillet diagnoser.”

Han mener, at vi skal være mere optagede af, hvordan børn og unge fungerer i en hverdag, hvor f.eks. sociale medier, et individualiseret samfund og en usikker fremtid udfordrer dem. Men her kan sundhedsvidenskaben ikke stå alene, erkender han. Der er brug for et tværfagligt blik:

”Når det handler om at forstå og afdække børn og unges mentale sundhedstilstand, bliver vi både på individ- og gruppeniveau nødt til komme tæt på en forståelse af deres komplekse virkelighed. Og i den forståelse må vi trække på flere vidensfelter – både biologien, psykologien, sociologien og pædagogikken skal i spil.”

Bliv god til at trives

Karen Wistoft er enig i, at vi må anlægge et tværvideenskabeligt blik, men hun argumenterer særligt for vigtigheden af at tænke trivsel og læring sammen.

”Når vi inden for mit forskningsfelt fremskriver viden om børns trivsel, så ser vi det altid i et læringsperspektiv. Det vil sige, hvordan kan børn blive gode til at trives, og hvordan tilrettelægges rammerne, så de lærer at trives bedre,” siger Karen Wistoft.

Hvor man inden for pædagogikken anlægger et positivt perspektiv, i og med at man er optaget af, hvilken undervisning, vejledning og omsorg der kan fremme trivslen, er man ifølge Karen Wistoft inden for folkesundhedsvidenskaben mere optaget af risikofaktorer og opsætter på den baggrund mål for mistrivsel i form af ensomhed, sårbarhed, isolation og selvskaade. F.eks. spørger man i Ungdomsprofilen 2015 (stor ungdomsundersøgelse, 75.000 respondenter, red.), de unge om de skærer i sig selv. Sådanne spørgsmål ville hun ikke tage med i et spørgeskema, der skulle afdække børn og unges trivsel – eller mangel på samme.

»Når skolen får skylden for, at børn føler stress, så mangler der en refleksion over, hvilke læringspotentialer skolen rent faktisk tilbyder. Og hvis du kigger ind i skolen, ind i reformen, ind i Undervisningsministeriets bestræbelser på at gøre børns trivsel synlig, er der gjort en kæmpe indsats.«

Karen Wistoft

TRIVSEL SOM NATIONALT MÅL

Med folkeskolereformen i 2014 blev trivsel det tredje nationale mål for folkeskolen. Der står:

Mål 3:

Elevernes trivsel skal øges.

Tilliden til og trivslen i folkeskolen skal styrkes blandt andet gennem respekt for professionel viden og praksis.

Kilde: Undervisningsministeriet

STIGENDE STRESS BLANDT BØRN OG UNGE

Ifølge Stressforeningen er hvert femte barn og ung berørt af stress. Nye tal fra Sundhedsstyrelsen viser også, at der er sket en markant stigning i antallet af indlagte med stresssymptomer og stressrelaterede sygdomme. På 20 år er antallet af patienter under 19 år steget med næsten 4.000. I 1995 lå tallet på 912 patienter, i 2015 var det tal steget til 4.724 børn på landsplan. Verdenssundhedsorganisationen WHO forudser, at stress og depression vil blive en af de største sygdomsfaktorer i år 2020.

Kilde: Sundhedsstyrelsen og Stressforeningen

”Selvfølgelig synes vi inden for sundheds- pædagogikken også, det er vigtigt at få øje på børn og unge, der ikke trives, men vi er mere optagede af potentialer, ressourcer og læringsforventninger. Det betyder konkret, at vi i den pædagogiske forskning har et stort fokus på involverende læreprocesser. Vi ser også på det, vi kalder ”pædagogisk trivselsfremme”, som blandt andet handler om at deltage i læreprocesser, der fremmer evne, vilje og muligheder for at leve et godt liv,” fortæller Karen Wistoft og peger samtidig på, at hele debatten i medierne omkring børn, unge og stress mangler pædagogiske og didaktiske overvejelser:

”Når skolen får skylden for, at børn og unge føler stress, så mangler der en refleksion over, hvilke læringspotentialer skolen rent faktisk tilbyder. Og hvis du kigger ind i skolen, ind i reformen, ind i Undervisningsministeriets bestræbelser på at gøre trivslen synlig, er der gjort en kæmpe indsats.”

360 graders tænkning

Carsten Mejer Obel mener, at man i skolemiljøet har været for optaget af at diskutere, om læring giver trivsel, eller om trivsel giver læring. Det er ikke så interessant fra hans perspektiv. Når han søger forklaringer på børns mistrivsel, så kigger han i stedet bredt omkring i barnets hverdag.

”Jeg ser gerne, at man altid tænker 360 grader rundt om barnet, når vi ser tegn på stress. Når et barn føler sig stresset, så lad os f.eks. starte med at se på, om barnet mangler søvn. Det er et godt sted at starte. Man kan også spørge, om der er opstået en ustabil familiesituation. Skændes forældrene? Eller er der ting, der gør barnets hverdag ekstra udfordrende – bliver barnet mobbet, eller har det det svært i skolen? Alle disse forhold kan i princippet bidrage til, at barnet over tid kan føle sig stresset,” fortæller Carsten Mejer Obel.

Når han som læge skal udrede et stresset barn, så viser det sig sjældent, at stressen kan spores tilbage til ét enkelt forhold.

”Symptomerne på stress hos børn kan være, at børnene klager over ondt i maven, hovedpine, at de trækker sig i sociale sammenhænge, bliver væk fra skole eller reagerer uhensigtsmæssigt indad eller udad. Så det første man som professionel – f.eks. læge, lærer eller pædagog – skal se på, er, om der er ændringer i barnets daglige rytme.

Han anerkender, at det pædagogiske afsæt i den forbindelse er meget vigtigt, fordi man som barn og ung er i en periode, hvor man skal lære meget. Men de børn og unge, han ser i forbindelse med sit arbejde, har sjældent en rent sundhedspædagogisk udfordring.

»Når det handler om at forstå og afdække børn og unges mentale sundhedstilstand, bliver vi både på individ- og gruppeniveau nødt til komme tæt på en forståelse af deres komplekse virkelighed. Og i den forståelse må vi trække på flere vidensfelter – både biologien, psykologien, sociologien og pædagogikken skal i spil.«

Carsten Mejer Obel

SCANPIX

Symptomerne på stress hos børn og unge kan være fysiske - f.eks. mavepine eller hovedpine. Det kan også få sociale og læringsmæssige konsekvenser - f.eks. at de trækker sig fra sociale sammenhænge og bliver væk fra skolen.

TRIVSEL I ET LÆRINGSPERSPEKTIV

Når **Karen Wistoft** taler om trivsel hos børn, skelner hun mellem faglig og social trivsel. Det at trives fagligt har ifølge hendes forskning stor betydning for, at børn trives socialt. Når en elev klarer sig godt i et fag, har eleven ifølge hende overskud til også at være noget for sine venner, og i den forbindelse er lærer-elev-relationen helt essentiel. En elev skal føle sig set og taget alvorligt, og læreren skal lave tydelige aftaler og arbejde med faste læringsmål.

MENTAL SUNDHED

Når **Carsten Mejer Obel** taler om mental sundhed hos børn, henviser han til WHO's definition: "en tilstand af trivsel hvor individet kan udfolde sine evner, kan håndtere dagligdags udfordringer og stress, på frugtbar vis kan arbejde produktivt, samt er i stand til at yde et bidrag til fællesskabet". Denne definition er i overensstemmelse med den, som Undervisningsministeriet bruger i sine læringsmål.

"For mig har udviklingsperspektivet op gennem livet, på tværs af sociale miljøer, været det mest brugbare i forhold til at forstå barnets perspektiv. Hvis vi løbende er nysgerrige på, hvordan vi bedst bringer den kollektive viden i spil – på tværs af faggrænser – for at understøtte børn og unges udvikling, kan vi opnå meget," siger han.

Omverdenens forventninger stresser

Karen Wistoft understreger også vigtigheden af at brede trivselsbegrebet ud og inddrage viden fra flere videnskabelige discipliner, når vi skal forstå, hvor mistrivsel kommer fra, og hvad den består i. For som hun udtrykker det "børn har altid en omverden" – blandt andet en familie. Og børnenes trivsel vil altid være formet af deres egne og af omverdenens forventninger, ikke mindst forældrenes.

"Trivsel såvel som stress er produceret af forventninger, der handler om, hvad barnet skal præstere. Og problemerne opstår, hvis andres forventninger ikke flugter med barnets egne forventninger."

Carsten Mejer Obel påpeger, at stress også kan være positiv – hvis udfordringerne er overkommelige for barnet.

"Den gode stresspåvirkning for børn er både stimulerende og udviklende. Her bliver barnet udfordret, føler sig presset, men hvis det lykkes at klare udfordringen, er det produktiv," siger han og tilføjer:

"Men det er ikke sundt, hvis man møder magtesløshed hver dag og ingen løsning har

på sine problemer, så kan et barn udvikle kronisk stress. Så bliver paratheden i forhold til at møde hverdagens udfordringer nedbrudt. Og på et tidspunkt trækker kroppen simpelthen stikket." ■

Læs mere: Indsatser der fremmer mental sundhed hos børn og unge. Center for Sundhedssamarbejde (susa.au.dk), Lisbeth Lund, Janni Niclasen og Carsten Mejer Obel

A distinction of Two Discourses Concerning Wellbeing, Karen Wistoft & Lars Qvortrup (MOJ Public Health, 2017)

Trivsel og Selvværd. Mental sundhed i skolen. Karen Wistoft: (Hans Reitzelz Forlag, 2012)

CARSTEN MEJER OBEL har en ph.d.-grad med epidemiologisk fokus på stress tidligt i livet og er professor i mental børnesundhed på sektion for almen medicin, Institut for Folkesundhed, Aarhus Universitet, samt direktør ved Center for Sundhedssamarbejde, Aarhus Universitet. Han tog for 10 år siden initiativ til Skolesundhed.dk, som i dag er et kommunalt samarbejde mellem over 70 kommuner, som samarbejder om børn og unges sundhed (skolesundhed.dk).

KAREN WISTOFT er professor (mso) på området for læring, madkundskab, smag og trivsel i skolen ved DPU, Aarhus Universitet. Hun underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk sociologi og Masteruddannelsen i sundheds-pædagogik.

Nationalt Center for Skoleforskning
Årlig konference 2018

KVALITET, LÆRING OG TRIVSEL I SKOLE OG DAGTILBUD

Onsdag 11. april 2018 kl. 10.00-16.00

DPU, Aarhus Universitet
Tuborgvej 164
2400 København NV

Læs mere: edu.au.dk/ncs2018

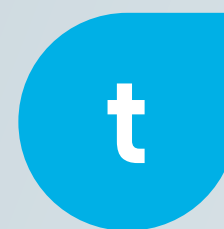
HOLD DIG **OPDATERET** OM **DPU'S**
FORSKNING OG ARRANGEMENTER

Tilmeld dig
DPU's nyhedsmail
på edu.au.dk

Mød os på facebook:
[DPU.AarhusUniversitet](https://www.facebook.com/DPU.AarhusUniversitet)

Mød os på twitter:
[@DPU.AarhusUni](https://twitter.com/DPU.AarhusUni)

NÅR KLASSELEDELSE SKABER TRIVSEL

Det sociale og det faglige hænger uløseligt sammen i skolen. Derfor skal didaktikken tænkes ind i klasseledelsen, som – hvis den er god – kan forebygge mobning og dermed øge elevernes trivsel.

AF KNUD HOLT NIELSEN

Læreren Birthe har bedt eleverne i 4. klasse regne nogle regnestykker hjemme, som klassen gennemgår i dag. Hun beder derfor Magnus komme til tavlen, men idet han står der, viser det sig, at Magnus er kommet frem til et forkert resultat. Birthe siger: *Jeg er sikker på, at du har tænkt mange fornuftige tanker undervejs, da du regnede stykket. Kunne du ikke prøve at fortælle os, hvilke overvejelser du gjorde dig, da du regnede stykket?* Magnus tøver, men går i gang med at forklare. Da han er færdig, siger Birthe henvendt til klassen: *Se, det er interessant. Når nu vi er enige om, at de tanker, Magnus har tænkt undervejs, er yderst fornuftige, kunne vi så ikke sammen prøve at finde ud af, hvorfor resultatet på stykket alligevel bliver forkert?* Det gør de. Derefter skal eleverne i makkerpar gennemgå de resterende regnestykker, som de har regnet hjemme.

Jeg sætter mig hos to piger – Mia og Helene – der hurtigt retter stykkerne, men stopper op, da det viser sig, at også Mia har et forkert resultat. Helene siger: *Ved du hvad Mia, kunne du ikke prøve at fortælle mig, hvad du tænkte undervejs, for jeg er sikker på, at du tænkte mange fornuftige tanker, da du regnede stykket.*

Det er Helle Plauborg, adjunkt på DPU, Aarhus Universitet, der fortæller historien, som stammer fra et af hendes mange observationsstudier i forbindelse med hendes ph.d.-afhandling om klasseledelse.

”Episoden fortæller noget om den handlekraft, der kan ligge i, at læreren optræder eksemplarisk. Jeg kalder det for *værdighedsproducerende klasseledelse*. Gennem sin

FIRE ANBEFALINGER OM KLASSELEDELSE:

1. Påtag dig ansvaret for at beslutte, hvem eleverne skal samarbejde med, og tydeliggør for eleverne, hvilke kriterier der ligger til grund herfor.
2. Gør klart, hvad det vil sige at samarbejde i specifikke situationer, ved at træne og undervise eleverne heri – ikke som en aktivitet i sig selv, men med udgangspunkt i et meningsfuldt fagligt indhold.
3. Læg vægt på at gøre arbejdet med det faglige indhold attraktivt for eleverne ved at give grundige instruktioner, så det bliver klart for eleverne, hvordan de kan gøre det godt, og hvilke forbindelser til tidligere lært stof de skal forsøge at etablere.
4. Sørg for at rammesætte undervisningen på måder, som gør det muligt for eleverne at arbejde på forskellige måder med det faglige indhold, og som modsvarer elevers forskellige faglige forudsætninger og behov, så alle får mulighed for at deltage i undervisningen som attraktive samarbejdspartnere.

Kilde: Helle Plauborg

undervisning viser Birthe eleverne, hvordan man i klasserummet kan opføre sig over for hinanden på en positiv og konstruktiv måde, og det smitter så af på elevernes indbyrdes relationer,” siger Helle Plauborg.

Forskning har peget på, at klasseledelse kan være et middel til at reducere mobning og forbedre elevers trivsel i skolen. Men de eksisterende undersøgelser beskæftiger sig ikke meget med, *hvordan* det sker. Det har

været afsættet for Helle Plauborgs forskning, der søger at komme et spadestik dybere og undersøge, hvordan klasseledelse kan bidrage til at modvirke mobning.

Det sociale og det faglige kan ikke adskilles

Klasseledelse er lærerens ledelse af klassen som et fagligt, socialt og kulturelt fællesskab. Men det involverer også didaktikken, for man kan ikke adskille klasseledelse og undervisning, understreger Helle Plauborg.

”Der har været en tendens til at tænke det sociale og det faglige som noget, der er adskilt i skolen. Det sociale mellem børnene bliver noget, man fokuserer på som et element i sig selv, mens det faglige lever et separat liv ved siden af. Men det har været tydeligt i min forskning, at det sociale og det faglige er flettet sammen i undervisningen på måder, hvor det i praksis ikke er meningsfuldt at sondre,” siger Helle Plauborg og fortsætter:

”Det skaber nogle muligheder for at intervere og lede sociale processer på rette vej. Og her ligger der et potentiale i at se nærmere på, hvordan man gennem undervisning og klasseledelse kan tydeliggøre for eleverne, hvordan de sammen kan skabe positive fællesskaber,” siger Helle Plauborg.

Er jeg den, der bliver valgt fra?

Opbygning af fællesskaber er afgørende for at forbedre elevernes trivsel og forebygge mobning i skoleklasser, forklarer Helle Plauborg. Mange børns store frygt er at stå uden for klassens fællesskab. Derfor er social eksklusionsangst en del af brændstoffet for mobning blandt skolebørn.

”Den frygt ligger og ulmer i mange skoleklasser. Og det får eleverne til at tumle med

I følge Helle Plauborg kan læreren styrke trivsel i klassen ved at inddele eleverne i elevteams for et halvt år ad gangen. På den måde kan man arbejde med elevernes udvikling i teamsamarbejde.

spørgsmål som: Hvem kan jeg mon komme til at gå sammen med, når vi skal på tur? Hvem skal jeg forsøge at komme i gruppe med i dansk? Er jeg mon i farezonen for at blive valgt fra, når vi skal danne grupper? Min undersøgelse peger på betydningen af, at de voksne også drager omsorg for – og intervenserer i – de sociale aspekter af skolelivet,” siger Helle Plauborg og understreger, at for eleverne er klasserummet ikke alene et rum for faglighed. Der er meget mere på spil, herunder opbygning af venskaber og tilhørsforhold.

Hendes forskning viser, at mobning i skoleklasser kan eskalere, når det faglige indhold ikke bliver fremstillet som noget attraktivt for eleverne. Og hvis eleverne opfatter undervisningen som kedelig, så er der en tendens til, at konflikter mellem eleverne maksimeres. Udfordringen for læreren – og en del af løsningen – er derfor at gøre arbejdet med det faglige indhold attraktivt og til et positivt omdrejningspunkt for det sociale.

Gruppearbejde modvirker mobning

Helle Plauborg har med det afsæt fulgt undervisningen i en klasse på Tove Ditlevsens Skole i København, hvor lærerne arbejder med klasseledelse som et middel til at styrke elevernes læring og fællesskaber. Her bliver alle elever inddelt i elevteams for et halvt år ad gangen, og der er tænkt en progression ind i elevernes teamsamarbejde fra indskoling til udskoling.

”Det er lærerne, som sammensætter eleverne i teams ud fra forskellige kriterier. Det kan for eksempel handle om, at eleverne skal kunne noget forskelligt fagligt, så de kan

supplere hinanden, eller afspejle et forsøg på at bryde en social orden i klassen,” siger Helle Plauborg.

Eleverne skal ikke bare arbejde fast sammen, når der er gruppearbejde i de forskellige fag, de skal også spise sammen. Og når de er på ekskursioner, så følges de ad og sidder sammen i bussen. Det bliver samtidig gjort helt tydeligt for eleverne, hvilke kriterier der ligger til grund for gruppensammensætningen.

”Flere elever fortæller, at det er en stor lettelse for dem, at de på denne måde slipper for frygten for at sidde tilbage som den, ingen ønsker at samarbejde med. En af de elever, jeg interviewede, udtrykte det på den måde, at ’jamen det gør, at jeg får nogle venner, som jeg ikke var klar over, at jeg kunne få, fordi vi lærer hinanden bedre at kende ved at arbejde sammen’. Undervisningens organisering spiller på den måde direkte ind i det sociale mellem eleverne,” siger Helle Plauborg.

Instruktioner er vigtige

Udfordringen for læreren består i at skabe samarbejdsopgaver, hvor alle i temaet kan byde ind og bidrage. Undervisningsdifferentiering er dermed et vigtigt aspekt i at udøve klasseledelse på måder, der fremmer elevens trivsel og værdighedsproduktionen i en klasse. Det handler blandt andet om at skabe plads til at arbejde på forskellige måder.

”Læreren er nødt til hele tiden at have øje for, hvordan man positionerer alle elever i klassen som attraktive samarbejdspartnere. Samtidig skal læreren tydeliggøre og undervise eleverne i, hvordan man samarbejder. For eksempel lære eleverne, hvad det vil sige

at kunne lytte opmærksomt til andre, og hvordan det føles for den enkelte, når andre lytter,” siger Helle Plauborg.

Lærernes instruktioner i undervisningen spiller i den forbindelse en væsentlig rolle, forklarer Helle Plauborg. De skal hjælpe eleverne til samarbejde på måder, der bidrager til opbygning af positive sociale og faglige samspil i klassen.

”Når eleverne oplever, at læreren i sine instruktioner gør sig umage med at tydeliggøre for dem, hvad det er, de skal, og hvad meningen med det er, så oplever de ikke, at de bliver overladt forvirrede eller desorienterede med en opgave.”

Lærerne skal have medejerskab

Helle Plauborg understreger, at organisering i elevteams ikke skal opfattes som en mirakelkur, der bare kan rulles ud på alle skoler. Det er en organiseringsform, som, hvis den er veltilrettelagt, kan have nogle positive effekter på både det sociale og det faglige, når den går i positiv forening med eksempelvis undervisningsdifferentiering.

På den skole, hvor Helle Plauborg fulgte undervisningen i en klasse, var det en organiseringsform, der var vokset frem fra neden. For nogle år siden stod en lærer med en klasse præget af forskellige typer af faglige og sociale problemer. Hun rettede henvendelse til skolens ledelse og havde nogle forslag til initiativer, som kunne sættes i værk. De blev grebet af skoleledelsen, og tanker blev videreudviklet af skolens ledelse og lærere på en række temadage.

”Netop fordi lærerne står så centralt, er deres oplevelse af medejerskab afgørende. Det er vigtigt, når man går ind og arbejder med nye modeller som f.eks. elevteams, at lærerne ikke oplever det som noget, der bliver trukket ned over hovedet på dem. De skal selv være med til at udvikle det,” siger hun og tilføjer: ”Men det er også vigtigt, at ledelsen bakker op og bidrager til at sætte retning for arbejdet.” ■

Læs mere: Klasseledelse som en indgang til at modvirke mobning af Helle Plauborg (kapitel i bogen Mobning – viden og værktøjer, Akademisk Forlag 2017). Klasseledelse gentænkt, Helle Plauborg (Hans Reitzels forlag 2016).

HELLE PLAUBORG er ph.d. og adjunkt på DPU, Aarhus Universitet, og forsker i klasseledelse. Aktuelt er hun i gang med en undersøgelse om undervisningsforstyrrende ure i grundskolen. Hun underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk psykologi, på DPU, Aarhus Universitet.

FRI AF PRÆSTATIONSPRES

Undervisning og øvelser i stresshåndtering og meditation ruste gymnasieelever til at håndtere stress, når de bliver fanget i et krydspres mellem præstationskrav og et virvar af lektier, afleveringer samt presset over at skulle præstere socialt. Det viser et forskningsprojekt fra DPU, Aarhus Universitet.

Af ANDREAS VAPPULA NILSSON

Det der har hjulpet mig mest, det er de dér mini-meditationer, fordi så får jeg lige den dér stille ro, mærker lige at være afslappet. Og så føler jeg mig frisket op, inden jeg skal starte op på afleveringerne igen (...) Ja, på den måde kan jeg mærke ... jeg har fået min appetit tilbage ... mit humør har også ændret sig meget.

Sådan fortæller Kirsten, der sidste år gik i 2.g på et af Aalborgs gymnasier. Her gennemgik hun og 23 andre fra årgangen et kursusforløb i stressreduktion. Et forløb, hvor det lykkedes, at give eleverne de nødvendige pusterum i deres pressede hverdag, og som rustede dem til at håndtere stressende udfordringer på nye måder. Samtidig gav det dem et fællesskab med mulighed for nye forståelser af sig selv og andre.

En forskergruppe ledet af Anne Maj Nielsen, lektor på DPU, Aarhus Universitet, har lavet en kvalitativ undersøgelse, hvor de har interviewet nogle af de unge, der deltog i kurset *Åben og Rolig for Unge*. På den baggrund har de udarbejdet rapporten *Stress i gymnasiet*.

Den kvalitative undersøgelse bliver suppleret af en kvantitativ undersøgelse, der afdækker stressniveauet hos alle unge i 2.g i Aalborg i 2016. Undersøgelsen viste et omfattende problem med stress i gymnasiet. Hele årgangen af ålborgensiske 2.g'ere var markant mere stressede end den danske befolkning generelt. Faktisk var halvdelen af eleverne lige så stressede som den mest stressramte femtedel af befolkningen.

Angst for at lukke fremtidens porte

Men hvorfor rammes de unge af stress? Og er de væsentlig mere stressede i dag end tidligere?

“Ja, det er de. Det er helt andre krav, der stilles til de unge i dag, end da deres forældre f.eks. gik i gymnasiet,” lyder det fra Anne Maj Nielsen.

De senere års politiske og samfundsmæssige krav om uddannelse og samtidig adgangsbegrænsning og dimensionering på mange videregående uddannelser øger presset på især gymnasieelever for at få høje karakterer – og det bidrager til stress.

”Mange af de unge har den forestilling, at hvis de ikke klarer sig godt i gymnasiet, kan de ikke vælge noget af det, de rigtig gerne vil

»For at reducere stress må man prøve at spænde af og få et fokus, der retter sig indad, så man kan iagttage sine tanker og stemninger – det gør dem roligere. Det giver mulighed for - i stedet for at tænke kortsigtet og hele tiden fokusere på den næste opgave - at prøve at orientere sig mere langsigtet - og f.eks. sige: “Ja... i det store hele, hvad det betyder det så lige, om jeg når denne her?»

Anne Maj Nielsen

efterfølgende. De lukker så at sige fremtidens porte. Her betyder karaktererne rigtig meget. Overhovedet det at have valgmuligheder forudsætter et højt karaktersnit,” siger Anne Maj Nielsen og beskriver, hvordan flere af de interviewede elever fortæller, at de arbejder med opgaverne indtil sidste øjeblik – for en middelmådig karakter er bare ikke ok.

“Det er forfærdeligt for dem, hvis de ikke når at uploade deres opgave inden midnat. Og det er forfærdeligt, hvis den ikke er blevet god. Og først derefter skal man i gang med lektierne. Så siger det sig selv, at man ikke får meget søvn.”

Mindst stresset i eksamensperioder

Stress og manglende søvn er noget, man især forbinder med eksamener, derfor blev forskerne overraskede over, at gymnasieeleverne paradoksalt nok er *mindst* stressede i eksamensperioden. Forklaringen er, at eksamensperioden er karakteriseret ved, at også omgivelserne - især forældrene - har en forestilling om, at eleverne er under pres. I kontrast hertil står hverdagen, hvor omgivelserne ikke har den samme forståelse, men hvor forskellige afleveringer kan ligge samtidig, så det er svært at nå, og eleverne også skal hjælpe til derhjemme, og desuden skal mange af dem også passe et fritidsjob.

For det andet overraskede det forskerne, at eleverne gav udtryk for, at de blev stressede af at skulle præstere socialt og vise overfor deres klassekammerater, at de var glade og havde overskud.

”Eleverne fortæller ikke hinanden, hvor svært de har det. Sidder du sammen med en dygtig kammerat eller en gruppe af de dygtige, så ser læreren dig som en, der hører med til de dygtige, og så er det nemmere at få høje karakterer. Men du kommer ikke med i gruppen af dygtige, hvis ikke du selv

er dygtig. Så derfor kan det ikke nytte noget at komme i skole og se dødræd ud. Du skal vise overskud, og at du har noget at byde ind med,” fortæller Anne Maj Nielsen.

De allermost stressramte fortæller heller ikke deres forældre, når præstationspresset tager overhånd. En af pigerne fortalte, at hun gik hjem og lagde sig i fosterstilling i badekaret.

“Så kunne hun ligge dér og græde i fred. Det var der ikke nogen, der skulle opdage. Men sådan skal en 16-årig piges liv jo ikke være,” siger Anne Maj Nielsen.

Kamp og flugt fører til stress

Mens nogle elever kæmper med dårligt selvværd og utilstrækkelighed, når presset stiger, så mister andre overblikket over alt det, de skal nå.

➔ For at få struktur på sine tanker, har Kenneth skrevet huskesedler til sig selv med alt det, han skal gøre. Et patchwork af gule post-it notes med store og små opgaver dækker hans skrivebord. Men strategien slår fejl for ham, og virker nærmest modsat – demotiverende.

Så når man sidder og kigger på det og tænker ”okay jeg har så meget, jeg skal nå at lave i dag – nå okay”... og så føler jeg, at det bliver uoverskueligt, og så ender jeg med at prøve

- nu skal du også huske at gå ud og hente ...
- gå ud med papiret...
- skriv den aflevering...
- læs de dér lektier...

DEN KVANTITATIVE UNDERSØGELSE ÅBEN OG ROLIG FOR UNGE - EVALUERINGS- RAPPORT

Den kvantitative del af undersøgelsen er foretaget af Christian Gaden Jensen fra Center for Psykisk Sundhedsfremme (CFPS). I undersøgelsen indgik 17-18-årige gymnasieelever i 2.g fra to gymnasier i Aalborg. Studiet bygger på en spørgeskemaundersøgelse med årgangens 438 2.g'ere, fordelt i 21 klasser på to gymnasier.

Her svarede eleverne på spørgsmål om trivsel, stress og opmærksomhed. Det er her årgangens meget høje gennemsnitsscore på stress kommer til udtryk. Hele årgangen af aalborgensiske 2.g'ere var markant mere stresset end den danske befolkning generelt. Og halvdelen af eleverne var lige så stressede som den mest stressramte femtedel af befolkningen.

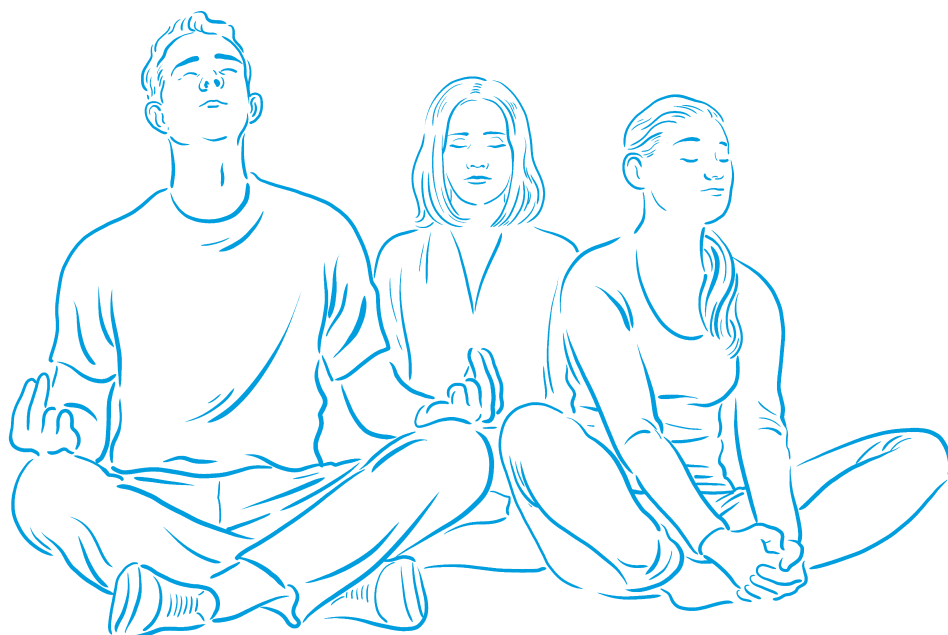
DEN KVALITATIVE UNDERSØGELSE STRESS I GYMNASIET

Rapporten er baseret på kvalitative fokusgruppinterviews med i alt 14 gymnasieelever: otte der deltog i Åben og Rolig for Unge, og seks der også gik i 2.g og ikke deltog i kurset. De otte kursusdeltagere blev interviewet tre gange i forløbet (før, under og efter kurset), og de seks ikke-kursusdeltagere blev interviewet i de samme uger. Interviewene handlede om, hvordan de unge oplevede gymnasielivet, dels i forårets undervisningsperiode, og hvad de oplevede presser dem. Det gav forskerne et grundlag for at forstå, hvad der kan føre til det høje stressniveau i gymnasiet, og for at vurdere kursets virkninger.

at lave ingenting for at prøve at komme ned igen...

Det sker derfor, at Kenneth ikke forholder sig til sedlerne, lektier og afleveringer, men klikker sig ind på Facebook og YouTube. Han ved godt, at det giver bagslag senere. Det løser ikke problemet - ... *ehm, men lige i momentet, der er det dejligt*, fortæller 2.g'eren.

Anne Maj Nielsen og kollegerne har karakteriseret forskellige strategier, eleverne anvender for at komme igennem hverdagen. De skelner overordnet mellem kamp- og flugtstrategier, der beskriver to forskellige reaktioner på stress. Enten anstrenger man sig

for at overkomme udfordringen (kamp). Eller også forsøger man at undgå udfordringen (flugt). Hertil knytter sig oplevelsen af "alt eller intet" – at det hele kan være ligeegyldigt, hvis man ikke yder det allerbedste resultat.

"Kenneths strategi med de gule sedler var egentlig en kampstrategi. Men den virkede bare ikke. Han var en af de mere stressede elever og havde brug for hjælp til at prioritere og slå sig til tåls med, at man ikke kan nå alt. Da han ikke kan overskue mængden af opgaver, vælger han i stedet en flugtstrategi til YouTube. Andre elever følger kampstrategien og tager natten i brug. Men det fører til udmatning, koncentrationsbesvær og endnu større vanskeligheder med at følge med," lyder Anne Maj Nielsen vurdering.

I forlængelse af Kenneths historie peger hun på to væsentlige forhold.

"Hvis man først har udviklet et mønster, hvor man reagerer på den måde i en situation, der er anstrengende, så sænkes tærsklen, så man hurtigere kommer til at reagere på den måde igen," forklarer hun.

Det andet forhold er, at det ser ud til at være en meget stor udfordring for børn og unge i dag at prioritere og tage én ting ad gangen. Her er det til gengæld interessant, at kursusforløbet i stressreduktion ser ud til at lære eleverne netop det – at prioritere. Og her er det især de meditative aktiviteter og den kognitive undervisning og træning i fællesskab med andre fra Åben og Rolig for Unge, der er brugbare for de unge.

»På en måde er det at svigte mange børn, hvis man ikke integrerer nogle af disse arbejdsformer i de almene pædagogiske tilbud.«

Anne Maj Nielsen.

"For at reducere stress, må man prøve at spænde af og få et fokus, der retter sig indad, så man kan iagttage sine tanker og stemninger. Det giver mulighed for - i stedet for at tænke kortsigtet og hele tiden fokusere på den næste opgave - at orientere sig mere langsigtet - og f.eks. sige: "Ja... i det store hele, hvad betyder det så lige, om jeg når det her."

Lærer at tænke langsigtet

I undersøgelsen interviewede forskerne otte af de elever, der var visiteret til det stressreducerende forløb Åben og Rolig for Unge. Der var tale om et pilotprojekt med udgangspunkt i metoder fra et videnskabeligt udviklet kursus til voksne med stress. Forløbet blev gennemført med træningssessioner af 1,5 times varighed over seks uger, hvor deltager-

ne blev introduceret til teori om stress samt forskellige stressreducerende aktiviteter og måder at forholde sig til sin stress.

"Det var altså en noget anden tilgang end at sige, at man skal huske at meditere to gange om dagen. Alle deltagerne har oplevet, at de gennem kurset har lært at forstå deres stressreaktioner og håndtere både stress og opgaver i gymnasiet, så de har fået det bedre. Og efter kurset har færre symptomer på stress," siger Anne Maj Nielsen.

Ikke alene kunne kurset hjælpe dem til at prioritere deres opgaver og gøremål, det gav dem også en ro i forhold til at acceptere de følelser, de nu engang havde, uden at føle sig forkerte.

"Gennemgående betød det meget for eleverne at komme på kurset sammen med andre elever i samme situation og opleve, at de godt kunne slappe af. At den måde, de havde det på, ikke var unaturlig. Det var ikke dem, der var mærkelige," fortæller Anne Maj Nielsen.

Og netop fordi kurset på flere områder lader til at have gavnlige effekter for de unge, så anbefaler hun, at metoderne, som anvendes i Aalborg, udbredes til gymnasier i resten af landet.

"På en måde er det at svigte mange børn, hvis man ikke integrerer nogle af disse arbejdsformer i de almene pædagogiske tilbud. Det behøver ikke være behandling. Det behøver ikke være noget specielt eksotisk. Men bare at professionelle voksne overvejer, hvordan man kan skabe afspænding, så der er flydende opmærksomhed indimellem, fordi det er forudsætningen for, at man også kan skabe samlet aktiv opmærksomhed og koncentrere sig, når situationen kræver det – f.eks. i undervisningen." ■

* *Kirsten og Kenneth er ikke de unges rigtige navne. De er anonymiseret i rapporten og derfor også i denne artikel.*

Læs mere: Stress i gymnasiet, Anne Maj Nielsen & Laila Colding Lagermann (DPU, Aarhus Universitet, 2017) Mindfulness for Unge, Anne Maj Nielsen (DPU, Aarhus Universitet, 2017)

ANNE MAJ NIELSEN, lektor, ph.d. og leder af afdelingen for Pædagogisk Psykologi ved DPU, Aarhus Universitet. Hun forsker i æstetiske læreprocesser, opmærksomhed, meditation og mindfulness i uddannelse og professionel relationskompetence. Hun underviser på Kandidatuddannelsen i pædagogisk psykologi.

DANNELSE I EN ROBOTTID

Dannelse bliver vigtigere end nogensinde i den digitaliserede tidsalder – det er nemlig dannelsen, der hæver os over robotterne, lyder det fra filosof og idéhistoriker på DPU Lars Geer Hammershøj. Han forudser, at kreativitet bliver en af hovedkomponenterne i dannelsen fremover og derfor også menneskets bedste kort på hånden i en tid, hvor robotterne i stigende grad indtager jobmarkedet.

AF MATHILDE WEIRSØE

Roboter kan ikke fornemme stemninger. De kan ikke aflæse følelser. De har ingen intuition. Og de har ingen humor!” sådan lyder det, når lektor på DPU, Aarhus Universitet, Lars Geer Hammershøj bliver bedt om at beskrive de afgørende forskelle på mennesker og robotter.

Han fremhæver særligt menneskets intuition, bl.a. fordi den er afsæt for såvel dømmekraft som evnen til at lede andre – også robotter. Der er tale om egenskaber, der knytter sig til menneskets sociale intelligens, og den form for intelligens er det endnu ikke lykkedes nogen at udstyre robotterne med.

”Der hvor data ophører, der må beslutninger bero på intuition,” siger han med den klassiske kreativitets- og innovationsteoretiker Joseph Schumpeters teori i ryggen. Selvom teorien blev udviklet for over 100 år siden, så holder den stadig vand i en digital tidsalder, pointerer Lars Geer Hammershøj og uddyber:

”Når vi står over for helt nye udfordringer, så kræver det, at vi lægger vanetænkningen på hylden og tænker radikalt anderledes end tidligere. I den proces har vi kun vores intuition at navigere ud fra. Men netop dér kommer vi frem til kreative løsninger,” forklarer han og understreger så sin pointe:

SCHUMPETERS INNOVATIONSTEORI

Joseph Schumpeters klassiske innovationsteori fra 1911 definerer innovation som det at føre nye kombinationer ud i livet på en måde, der skaber mere værdi.

Vi kan med hans teori forstå verden som opdelt i domæner, der i udgangspunktet er adskilte, men som vi mennesker kan kombinere på kryds og tværs og dermed skabe nye domæner. Når vi skaber nye meningsfulde kombinationer af domæner, er vi kreative. En idé er altså kreativ, når den kombinerer elementer fra forskellige domæner, der ikke normalt kombineres.

INNOVATION – ØKONOMISK OG SOCIAL

Innovation er den proces, hvori den kreative idé realiseres. Det kan være at sætte en ny vare i produktion eller f.eks. at indføre en ny måde at undervise på, der skaber mere henholdsvis økonomisk og social værdi. Inden for den pædagogiske forskning har begrebet social innovation fået betydning de senere år – f.eks. i udviklingen af metoder til brug i pædagogisk arbejde, der sigter mod at gøre en positiv forskel for udsatte børn i dagtilbud.

KREATIV DESTRUKTION

Introduktionen af et nyt produkt medfører ikke kun tilvækst i arbejdspladser; eksisterende jobs kan også gå tabt: F.eks. medførte opfindelsen af bilen, at markedet for hestevogne og de dertil relaterede jobs forsvandt. En sådan udvikling er ifølge Schumpeter udtryk for 'kreativ destruktion' (Creative destruction).

På samme måde kan man bruge Schumpeters teori i tilgangen til den digitale udfordring. Transportsektoren er f.eks. et af de områder, der ser ud til snart bliver overtaget af robotter – vi har i princippet allerede førerløse biler. Men samtidig har vi fået skabt en ny industri af computerstyrede biler, der skal udvikles og designes, og som dermed åbner for nye typer jobs i bilindustrien.

Kilde: Lars Geer Hammershøj

»Dannelsen er vores menneskelige fordel. Det er nemlig dannelsen, der adskiller os fra dyr og maskiner, og det er derfor også her, vi skal finde og dyrke vores fordel i kapløbet med robotterne (...) dannelse er forudsætningen for, at vi kan bevare teten i samarbejdet med robotter og maskiner.«

Lars Geer Hammershøj

»Robotternes problem er, at de kun har data – men ingen intuition – at trække på. De kan derfor hverken være kreative eller innovative.»

Robotterne stjæler vores jobs

Betyder det så, at vi kan ånde lettede op vel vidende, at robotter ikke kan røre vores jobs? Måske ikke helt. For nogle år siden lød der nemlig andre toner fra to førende forskere fra Oxford Universitet (Frey & Osborne, 2013). De forudså, at 47 procent af alle amerikanske jobs befinder sig i højrisikozonen for at blive overtaget af robotter inden for de næste 10-20 år.

Lars Geer Hammershøj er enig i analyserne, men han ser ikke så sort på fremtiden. De store spørgsmål bliver for ham: Hvordan bliver den udvikling vendt til menneskets fordel? Hvordan bevarer vi styringen med teknologien? Hvordan sikrer vi med andre ord, at vi er robotterne overlegne – og ikke omvendt?

»I stedet for at begræde den teknologiske udvikling skal vi hellere koncentrere os om at blive klogere på, hvad der bliver brug for at lære i en fremtid, hvor teknologien får mere og mere indflydelse på vores tilværelse. Det er for mig at se uddannelsesforskningens helt store opgave i dag,» siger han.

Det komplekse dannelsesbegreb

Så hvordan bliver vi som menneskehed bedst rustet til at udnytte teknologiens potentialer til fulde og samtidig bevare vores position ved styrepinden? Det handler mere konkret om, hvad børn og unge skal lære i skolen, på ungdomsuddannelserne og på de videregående uddannelser.

Lars Geer Hammershøjs svar er på én gang forjættende simpelt og umådelig komplekst.

Simpelt, fordi spørgsmålet kan besvares med ét enkelt ord: Dannelse.

»Dannelsen er vores menneskelige fordel. Det er nemlig dannelsen, der adskiller os fra dyr og maskiner, og det er derfor også her, vi skal finde og dyrke vores fordel i kapløbet med robotterne. Jeg vil faktisk sige, at dannelse er forudsætningen for, at vi kan bevare teten i samarbejdet med robotter og maskiner,» lyder det.

Men forklaringen er samtidig kompleks, fordi dannelsesbegrebet med sin nutidige udbredelse og popularitet er blevet temmelig uklart. Lars Geer Hammershøj tager derfor afsæt i den klassiske definition:

»Dannelse handler grundlæggende om at blive menneske i og gennem samfund. Man dannes som menneske ved at overskride sin egen verden og involvere sig i en større verden. Herved gør man sig nogle erfaringer, der ændrer ens måde at forholde sig til sig selv, andre og verden på. Essensen af dannelsen består altså i at se tingene i et anderledes perspektiv og blive del af noget større,» forklarer Lars Geer Hammershøj og trækker så begrebsafklaringen ind i den digitale æra:

»Dannelse forandrer sig historisk, fordi det samfund, man danner sig gennem, forandrer sig. For at være tidssvarende må ethvert dannelsesbegreb derfor bygge på en analyse af samtidens vilkår for dannelse. I dag er samfundet i høj grad præget af en accelererende forandringshastighed – ikke mindst takket være den teknologiske og digitale udvikling. Mit bud er, at dannelse netop af den grund bliver vigtigere end nogensinde før.»

Det kreative menneske

Når dannelsen er særlig vigtig i en digital tidsalder, så skyldes det, at teknologien hele

tiden rykker ved grænserne for menneskets "territorium." Sagt på en anden måde: Grænserne mellem menneske og teknologi bliver stadig mere flydende, og derfor skal vi ifølge Lars Geer Hammershøj holde fast i dannelsen og mere end nogensinde før forholde os til, hvad det vil sige at være menneske i dag – i en digital tidsalder. Her fremhæver han kreativiteten som en særlig vigtig komponent i dannelsen i dag.

"Evnen til at tænke kreativt i måden, man løser problemer på, og evnen til at føre idéer ud i verden og dermed skabe innovation bliver helt afgørende i en digital fremtid."

I sin tilgang til kreativitet og innovation trækker Lars Geer Hammershøj igen på Schumpeters teori. Med den kan vi forstå verden opdelt i domæner, der i udgangspunktet er adskilte, men som vi mennesker kan kombinere på kryds og tværs og dermed skabe nye kombinationer, som vi kan føre ud i livet.

"Når vi skaber nye meningsfulde kombinationer af elementer fra forskellige domæner, er vi kreative. Kreativitet handler med andre ord om at overskride sin vanlige tænkning. Og hvis man tilmed formår at få den kreative idé realiseret og måske sætte opfindelsen i produktion, så skaber man innovation," forklarer Lars Geer Hammershøj.

Men hvad vil det i praksis sige at kunne kombinere forskellige domæner?

Det var f.eks. det, der skete, da Apples grundlægger Steve Jobs forudså, at mennesker i fremtiden gerne ville ringe, gå på internettet, høre musik, tjekke mails, tage billeder, optage film og se tv fra en og samme mobile genstand – nemlig iPhone. Den revolutionerede vores opfattelse af telefonen og går over i historien som et eklatant eksempel på innovation. Kun få evner det

samme som Steve Jobs. Men mindre kan også gøre det; mennesker kombinerer hele tiden domæner. Vi er i kraft af vores sociale intelligens altid åbne for flere domæner på én gang. Og evnen til at kombinere domæner meningsfuldt – og dermed tænke kreativt – er noget, vi udvikler allerede fra barnsben, forklarer Lars Geer Hammershøj.

"Barnets leg er central for udviklingen af kreativitet. Det er dér, vi første gang kombinerer forskellige domæner. Det sker f.eks., når et barn tager fire stole og leger, det er en flyvemaskine. Så simpelt er det. Derfor er det vigtigt, at børn får lov til at lege frit, og at legen ikke bliver for struktureret og instrueret. Vi skal passe på, vi ikke tager den fri fantasi fra børnene. For den styrker kreativiteten og dermed dannelsesprocessen."

Frygt ikke robotterne

I modsætning til mennesker kan robotter kun operere inden for ét domæne ad gangen, forklarer Lars Geer Hammershøj. Supercomputere er fremragende til at genkende og navigere ud fra mønstre baseret på data. Så længe de har data, kan de overstige menneskers intelligens mange gange. Eksempelvis har supercomputere for længst slået verdensmesteren i skak, og sidste år slog en af disse supercomputere til alles overraskelse verdensmesteren i spillet Go (Østens svar på skak, som stiller endnu større krav til spillernes strategiske tænkning).

"Der er stort set ingen grænser for teknologiens intelligens, så længe vi holder os inden for ét og samme afgrænsede domæne. Men robotter er begrænsede til at forbedre eller justere eksisterende løsninger. Når det kommer til at kombinere domæner og skabe helt nye løsninger, så kommer de til kort," forklarer Lars Geer Hammershøj.

En robot kunne altså ikke have udviklet smartphonen uden menneskers hjælp. Men er det ikke blot et spørgsmål om tid, før vi også på det felt er overhalet af robotterne? Bliver den næste revolutionerende opfindelse robotens værk? Nej, der er vi slet ikke endnu, og spørgsmålet er, om vi nogensinde kommer dertil, beroliger Lars Geer Hammershøj.

"Ingen robotter bliver udstyret med social og kreativ intelligens inden for de næste 100 år. Det er også dét, der får mig til at sige, at vi ikke skal frygte robotterne, så længe uddannelsessystemet arbejder målrettet på at styrke dannelsen – herunder især kreativiteten – hos børn og unge." ■

ILLUSTRATION RASMUS JUUL

UDVIKLING I DANNELSEBEGREBET TRE VIGTIGE NEDSLAG

- I **1800-tallet** dukker de klassiske forestillinger om almindelse op, nemlig at det handler om at dannes til et universelt menneske (nyhumanisme), et nationalt menneske (nationalisme) og til et oplyst menneske (oplysning og videnskab).
- I slutningen af **1900-tallet** er det ikke længere muligt at opretholde forestillingen om almenyldige dannelsesidealer. Dannelse individualiseres i den forstand, at det i højere grad er op til den enkelte, hvordan vedkommende vil danne sig gennem samfundet.
- I **dag** udvides dannelse til også at omfatte kreativitet og innovation. Dannelse bliver dermed i stigende grad relevant for arbejdsmarkedet, da dannelse handler om at udvikle de menneskelige egenskaber, som rækker ud over det, robotter og computere kan.

DIGITAL DANNELSE

I dag er begrebet digital dannelse meget om-diskuteret inden for uddannelsesverdenen. Der er ikke tale om et helt nyt begreb, men blot om, at dannelsesbegrebet er bragt ind i den digitale æra. Derfor er digital dannelse en del af, hvad det vil sige at være dannet i dag. Digital dannelse omfatter både det at kunne forholde sig til de sociale medier samt at kunne begå sig i digitale fællesskaber kombineret med et minimum af digitale færdigheder.

Kilde: Lars Geer Hammershøj

Læs mere: The future of education in the age of digitalization: The new division of labor between man and machine: Lars Geer Hammershøj (videnskabelig artikel, indsendt til tidsskrift i oktober 2017). Dannelse i Uddannelsessystemet: Lars Geer Hammershøj. (Hans Reitzels forlag 2017)

LARS GEER HAMMERSHØJ er lektor i pædagogisk filosofi på DPU, Aarhus Universitet, og underviser på Bachelor- og Kandidatuddannelserne i uddannelsesvidenskab. Han har forsket i dannelse i mere end 20 år og er forfatter til flere bøger og artikler om dannelse, innovation og kreativitet og uddannelse i fremtiden. Hans seneste bog *Dannelse i Uddannelsessystemet* er sidste del af hans trilogi om dannelse.

Ingen unge ved mere om politik, demokrati og samfundsforhold end de danske. Det viser en ny internationalundersøgelse, der måler, i hvor høj grad skolen forbereder eleverne på deres fremtidige liv som samfundsborgere. Men samtidig er de danske unge meget lidt tilbøjelige til at involvere sig aktivt i samfundet. Måske er det tid til at justere forestillingen om, at unge skal gøre oprør.

DE UNGE SENDER OPRØRET PÅ PENSION

Af CARSTEN HENRIKSEN

Demokratiets væsen beror på, at man mødes og taler sammen og gennem samtalen når til forståelse. Sådan omtrent lyder det i Hal Kochs berømte bog 'Hvad er demokrati' fra 1945. Hvis han havde ret, går demokratiet en lys fremtid i møde i Danmark. Er der noget danske skoleelever er bedre til end alle andre, er det nemlig at diskutere politik og samfundsforhold med familie og venner og i klasserummet, hvor der er højt til loftet, når meninger brydes. De danske lærere er bedre end alle andre lærere til at byde op til debat, og eleverne siger hellere end gerne, hvad de mener – også selvom det strider mod resten af klassens holdning.

Ovenikøbet har de danske elever noget at have deres meninger i. Da den nyeste internationale ICCS-undersøgelse af 8.-klasse-elevs politiske dannelse blev offentliggjort i november i år, vakte det opsigt, at ingen blandt de 24 deltagerlande klarer sig bedre end Danmark, når det kommer til de unges viden om og forståelse af politik, samfundsforhold og demokrati. Det fortæller DPU-forskerne Jonas Lieberkind og Jens Bruun, der står bag den danske del af undersøgelsen.

»De vurderer det ikke som værdifuldt at deltage aktivt, og de forventer ikke, at de vil gøre det, når de bliver voksne. Deres lave villighed til at engagere sig på skolen uden for klassen og i samfundet i det hele taget giver os et indtryk af, hvordan fremtidens politiske borger ser ud herhjemme.«

Jens Bruun.

ICCS-undersøgelsen tester ikke blot de unges viden og forståelse, men spørger dem også om, hvilken slags samfundsborger de bedst kan identificere sig med. Eleverne har svaret på, hvilke værdier og holdninger de anser for vigtige – både ud fra, hvordan de ser sig selv nu, som 14-15 årige, og ud fra

deres forventninger til, hvordan den gode, voksne politiske borger agerer.

»ICCS er ikke kun en test af de unges kundskaber og færdigheder, men lige så meget en undersøgelse af deres værdier, holdninger og borgeropfattelser. ICCS giver et billede af, hvilke former for politisk deltagelse de vurderer som vigtige, men vi måler ikke ungdommen på, hvorvidt den lever op til nogle bestemte idealer, og vi siger ikke noget om, hvorvidt bestemte værdier eller holdninger er mere demokratiske end andre,» siger Jens Bruun, der er lektor ved DPU, Aarhus Universitet.

ICCS-undersøgelsen bliver nemlig ofte opfattet som en undersøgelse af, hvor gode de unge er til 'medborgerskab', eller hvorvidt de lever op til den rette 'demokratiske dannelse'. Når DPU-forskerne i stedet foretrækker at tale om 'politisk dannelse', er det for at understrege, at det er vigtigt at kunne forholde sig *politisk* til sin dannelse.

»Politisk dannelse er ikke noget, man har i større eller mindre grad, men et udtryk for, at man kan forholde sig politisk til sine værdier og holdninger, fordi man ved, at de ikke er absolutte, og derfor er åben for uenighed og diskussion. Politisk dannelse er desuden ikke bare et udtryk for din egen personlige dannelsesudvikling, men også for at hvad du er, bliver du også til i kraft af det samfund,

Danske elever er dem, der i højest grad oplever et åbent debatstimulerende klasserum, hvor deres lærere motiverer dem til at diskutere frit.

du indgår i, og af de muligheder og begrænsninger, du møder i skolen, derhjemme og i verden i det hele taget,” siger Jens Bruun.

Den konventionelle dansker

Ud fra elevernes værdier, holdninger og opfattelser af den gode borger opererer ICCS med tre forskellige aspekter af den voksne borger, der betegnes med de tre borgertyper: Den konventionelle, den involverede og den forpligtede borger. Eleverne er ikke enten den ene, anden eller tredje type, men alle tre på én gang, blot i større eller mindre grad.

Den konventionelle borger tillægger det formelle demokratiske system stor værdi og anser det bl.a. for vigtigt at stemme til valgene og at have respekt for myndighederne. For den involverede borger derimod er det vigtigt at deltage og engagere sig i sociale bevægelser og politiske aktiviteter.

Ifølge DPU-forskerne er det værd at bemærke, at de danske elevers værdsættelse af den konventionelle borger svarer til gennemsnittet af de 24 lande, mens de værdsætter den involverede borger lavest blandt alle deltagerlande.

”De danske elever har på den ene side et meget højt kundskabs- og færdighedsniveau, men når man på den anden side spørger dem, om de vil involvere sig aktivt i samfundet og engagere sig i interessegrupper, protestbevægelser, fredelige demonstrationer og den slags, så ligger de absolut lavest sammenlignet med alle andre. De går ind for alle demokratiets institutioner, men de har rigtig svært ved at se sig selv tage aktivt del

i samfundet,” siger Jonas Lieberkind, der er lektor på DPU, Aarhus Universitet.

Ifølge Jens Bruun knytter borgertyperne an til forskellige opfattelser af, hvad demokrati overhovedet er. Hele 92 procent af de danske elever anser det for vigtigt at have respekt for myndighederne, ligesom det er en central værdi at stemme til valgene. At involvere sig og være aktiv mellem valgene overlader de derimod trykt til de folkevalgte. Det afspejler, at de har tillid til det repræsentative demokrati, mener Jens Bruun. Når de danske unge i så ringe grad anser det for vigtigt at engagere sig aktivt i politik, kan det hænge sammen med, at de lever i et velfærdssamfund, hvor de ikke oplever grundlæggende uretfærdighed, forklarer han.

”De har høj tillid til de grundlæggende demokratiske institutioner i vores samfund, hvor vi har et velfungerende statsapparat, og hvor myndighederne i de unges øjne tilsyneladende håndterer sociale udfordringer så godt, at det afholder dem fra selv at engagere sig aktivt. I modsætning til en række af de latinamerikanske deltagerlande, hvor de unge vægter det aktive engagement højt. Men eftersom f.eks. de norske unge også vægter den involverede borger højere end de danske unge, afspejler resultaterne ikke kun forskellige politiske situationer og samfundsforhold, men også en bestemt attitude hos danske unge,” siger Jens Bruun.

Diskussionslystne unge

ICCS-undersøgelsen peger ifølge DPU-forskerne på, at det ideal for politisk deltagelse,

DE TRE BORGERTYPER

Den konventionelle borger er – ligesom den involverede borger – drevet af formål, der er baseret på holdninger og værdier, der knytter sig til lokalsamfundet, staten eller verdenssamfundet.

Anser det bl.a. for vigtigt at:

- stemme ved folketingsvalg
- lære om sit lands historie
- vise respekt for myndigheder
- følge med i politik i medier
- deltage i politiske diskussioner

De danske elevers værdsættelse af den konventionelle borger svarer til gennemsnittet blandt de 24 deltagerlande. Det er den borgertype, de danske elever værdsætter højest af de tre.

Den involverede borger er – ligesom den konventionelle borger – drevet af formål, der er baseret på holdninger og værdier, der knytter sig til lokalsamfundet, staten eller verdenssamfundet.

Anser det bl.a. for vigtigt at deltage i:

- fredelige protester mod love, der opfattes som uretfærdige
- aktiviteter til fordel for mennesker fra lokalsamfundet
- aktiviteter til fordel for menneskerettigheder
- aktiviteter for at beskytte miljøet

Blandt de 24 lande er de danske unge dem, der værdsætter den involverede borger lavest.

Den forpligtede borger er defineret ud fra sin personlige etik og motiveret af værdier og holdninger, der tager udgangspunkt i borgerens eget liv og den personlige respekt for naturens ressourcer og mennesker, som er dårligt stillede.

Anser det bl.a. for vigtigt at:

- sikre sin familie en god økonomi
- gøre en personlig indsats for at sikre naturens ressourcer
- respektere andres ret til at have deres egne meninger
- støtte mennesker, der er dårligere stillet end en selv
- deltage i aktiviteter for at hjælpe folk i mindre udviklede lande

Blandt de 24 lande er de danske unge dem, der værdsætter den forpligtede borger fjerde lavest.

»ICCS-resultaterne antyder, at de nye generationer kunne have andre bud på borgeridealer end dem, de ældre generationer er tilbøjelige til at holde op som målestok for dem (...) Hver generation må med sin politiske dannelse give et bud på, hvordan den forstår og forholder sig til det samfund, den er den del af.«

Jonas Lieberkind

OM ICCS

ICCS-undersøgelsen (International Civic and Citizenship Education Study) giver et billede af 8.-klasse-elevens

- viden om og forståelse af politik, demokrati og samfundsforhold
- værdier og holdninger, som de forbinder med at være politisk borger
- deltagelsesformer i samfundet og politiske aktiviteter og interesser

ICCS gennemføres i regi af IEA (International Association for the Evaluation of Educational Achievement). Første gang var i 2009 (resultaterne blev offentliggjort 2010) og anden gang i 2016. Resultaterne af ICCS 2016 med 24 deltagerlande blev offentliggjort 7. november 2017.

DPU, Aarhus Universitet, står for den danske del af undersøgelsen.

Læs mere på dpu.au.dk/iccs

vi traditionelt har haft herhjemme, måske er kommet ud af trit af med virkeligheden – i hvert fald blandt de unge. Det er et ideal, der dyrker det levende, frie ord og den enkelte borgers medansvar for og aktive deltagelse i de demokratiske fællesskaber, vi indgår i med hinanden. Et ideal med rødder tilbage til Grundtvig, Hal Koch og reformpædagogikken, som har fået fornyet aktualitet med de seneste 20 års fokus på medborgerskab.

Hvad angår det frie ord, er der ingen tvivl om, at det stortrives blandt danske unge, påpeger forskerne.

”Blandt de 24 deltagerlande er de danske unge dem, der taler mest om politik i klassen og med venner og familie. De elsker at diskutere politik og samfundsforhold, og de tør sige deres mening, også selvom resten af klassen mener noget andet. De danske elever er dem, der i højest grad oplever et åbent debatstimulerende klasserum, hvor deres lærere motiverer dem til at diskutere frit. Inden for klassens og familiens tykke mure er engagementet i top og båret af en stor og reel interesse for sagen,” siger Jonas Lieberkind.

Men når man spørger til de unges engagement i forhold til det, der foregår på skolen uden for klasserummet og ude i samfundet i det hele taget, ændrer billedet sig markant.

”Når de kommer uden for disse mure, bliver de unge forbeholdne og reserverede. De nøjes med at deltage politisk gennem de formaliserede, konventionelle eller alment accepterede ”populære” kanaler – f.eks. har mere end 50 procent af de danske elever samlet penge ind til godgørende formål – men de deltager stort set ikke i ungdomspolitisk foreningsarbejde, ligesom der slet ikke er nogen politisk aktivisme at spore hos dem: Danmark ligger absolut lavest, hvad angår villighed til at udøve ulovlig politisk aktivitet om nødvendigt,” siger Jonas Lieberkind.

Idealet om den oprørske ungdom

Den involverede borger er altså ikke i høj kurs hos de danske unge.

”De vurderer det ikke som værdifuldt at deltage aktivt, og de forventer ikke, at de vil gøre det, når de bliver voksne. Deres lave villighed til at engagere sig på skolen uden for klassen og i samfundet i det hele taget giver os et indtryk af, hvordan fremtidens politiske borger ser ud herhjemme,” siger Jens Bruun.

Ifølge DPU-forskerne viser ICCS-undersøgelsen konturerne af et nyt ideal for politisk deltagelse.

”Hvad der er idealet for deltagelse, afhænger selvsagt af, hvem der definerer det. I den danske pædagogiske tradition har idealet nok

Ved Folketingsvalget i 2015 valgte 84 procent af de 18-årige førstegangsvælgere at bruge deres stemme. For unge i 20'erne var valgdeltagelsen lidt lavere. Ved kommunal- og regionsvalg er valgdeltagelsen for de 18-29-årige som samlet gruppe altid lavere - omkring 50 procent.

været tæt på den involverede borger. Det har i hvert fald ikke været den konventionelle borger, der nøjes med at have respekt for myndighederne og stemme til valgene ud fra et godt kendskab til sit lands historie og samfundsforhold. Men måske inkarnerer nutidens unge i virkeligheden kernen af det liberalt-repræsentative demokrati. Lige så udskældt 68-generationen har været, ligeså meget lever den paradoksal nok videre i det udbredte ideal på de unges vegne om, at de bør engagere sig, prøve nye ting af, provokere de voksne og protestere mod systemet. Men det er slet ikke det, vi får øje på i den aldersgruppe i dag,” siger Jens Bruun.

Dermed viser ICCS-undersøgelsen også, at det måske er tid til at justere idéen om, at ungdommen er en livsperiode, hvor man per definition gør oprør. Forestillingen om ’ungdommen’ som oprørets tid opstår først i mellemkrigstiden, og efter Anden Verdenskrig vinder den for alvor udbredelse, også i populærkulturen, hvor den inkarneres af f.eks. Marlon Brando i filmen ’Vild Ungdom’ fra 1953 og af James Dean i ’Vildt blod’ fra 1955.

”Historien er fuld af eksempler på, at ungdom er blevet defineret som selve det at være i opposition til den ældre generation. Men sandheden om den historie er nok, at det er

FOTO: IB JENSEN

begrænset til en lille del af ungdomspopulationen. Dem, vi hører om, er 68'erne eller 50'ernes amerikanske ungdom. De voksne generationer har altid skældt ud på denne ungdom, samtidig med at den er blevet idealiseret som sandheden om, hvordan unge bør være. Men sådan er den danske ungdom bare ikke i dag," siger Jonas Lieberkind.

Han ser en tendens til, at de voksne generationers efterspørgsel på ungdomsoprør stiger i takt med, at de unge bliver mindre og mindre tilbøjelige til at gøre oprør.

"I den idéhistoriske udlægning af den oprørske ungdom glemmer man ofte, at der selv i 68-generationen var mange unge, der "bare" uddannede sig, passede deres arbejde og i det store hele gjorde som deres forældre havde gjort. Dem har vi bare aldrig hørt noget om i idéhistorien, men ikke desto mindre er det den borgertype, danske unge i dag ser ud til at være mest tilbøjelige til at identificere sig med," siger Jonas Lieberkind.

Samtidig har ambitionen om at lære eleverne at tænke kritisk og tage medansvar for fællesskabet løbet som en rød tråd gennem de seneste 50 års danske skolepædagogik. Efter Anden Verdenskrig har velfærdsstaten gradvist overtaget flere ansvarsområder, der før lå hos den enkelte borger, men sam-

fundsmodellen bygger samtidig på, at den enkelte bidrager aktivt til samfundet gennem f.eks. foreningsarbejde, forklarer Jonas Lieberkind.

"Det er bemærkelsesværdigt, at dette ideal lykkes i klassen, hvor eleverne udfolder det i gruppe- og projektarbejde. Men det falder til jorden, i det øjeblik de forlader klasserummet. Man kan sige, at som pædagogiske subjekter i klasserummet lever de op til reformpædagogikkens ideal, men som politiske subjekter uden for klassen er det ikke længere vigtigt for dem at involvere sig aktivt i samfundet," siger Jonas Lieberkind.

Stemmeret og stemmepligt

Til gengæld er det vigtigt for dem at stemme ved valgene. Men er man politisk dannet, hvis man nøjes med det – eller kræver det, at man engagerer sig og forsøger at påvirke samfundet aktivt mellem valgene?

I folkeskoleloven hedder det i §1, stk. 3 om folkeskolens formål, at den skal forberede eleverne til deltagelse, medansvar, rettigheder og pligter i et samfund med frihed og folkestyre. Ifølge Jonas Lieberkind er det et godt spørgsmål, om man deltager og tager medansvar, når man stemmer, eller om man "blot" gør sin pligt og gør brug af sin ret.

"Man kan ikke forestille sig et demokrati eller et politisk fællesskab uden rettigheder og pligter. Man stemmer, fordi ens frihedsrettigheder tilbyder den mulighed, og samtidig gør man sin borgerpligt. Men om man ved at stemme faktisk også deltager og tager medansvar, kan betvivles. ICCS-undersøgelsen viser, at vi i Danmark er gode til det med rettigheder og pligter, men mindre gode til medansvar og deltagelse," siger Jonas Lieberkind.

Ifølge de to DPU-forskere er det mest interessante ved ICCS-undersøgelsen dog ikke dens svar på, hvordan det står til med danske unges politiske dannelse.

"Når vi taler om politisk dannelse, sniger der sig let en idé ind om, at de unge skal dannes, men ikke er det endnu. Der har altid været tendens til at måle og veje de unge ud fra forestillinger om, hvordan de burde være. ICCS-resultaterne antyder, at de nye generationer kunne have andre bud på borgeridealer end dem, de ældre generationer er tilbøjelige til at holde op som målestok for dem. At være konventionel borger og at være involveret borger er blot to forskellige slags politisk dannelse. Hver generation må med sin politiske dannelse give et bud på, hvordan den forstår og forholder sig til det samfund, den er den del af," siger Jonas Lieberkind.

Konklusionen på ICCS-undersøgelsen er derfor snarere de spørgsmål, den giver anledning til at stille, når de unge nu tilsyneladende har sendt oprøret på pension:

Er vi danskere overhovedet de aktive og engagerede borgere, vi i skåltaler ynder at fremstille os selv som? Hvad er det for en slags borgere, folkeskolen faktisk forbereder de unge på at blive? Og mere grundlæggende: Er det overhovedet idealet om den involverede borger, vi skal tilstræbe, eller er det tid til at tænke det anderledes? ■

JENS BRUUN er ph.d. og lektor i pædagogisk sociologi ved DPU, Aarhus Universitet. Han er med i den forskergruppe, der udarbejder den danske del af ICCS-undersøgelsen.

JONAS LIEBERKIND er ph.d. og lektor i pædagogisk sociologi ved DPU, Aarhus Universitet. Han er med i den forskergruppe, der udarbejder den danske del af ICCS-undersøgelsen. Han underviser på DPU's kandidatuddannelse i pædagogisk sociologi.

DANSK UDEN DANNELSE

Danskfagets læremidler stemmer dårligt overens med dets eget selvbillede som et dannelsesfag. Jesper Bremholm, lektor på DPU, Aarhus Universitet, sætter på baggrund af en ny undersøgelse spørgsmålstegn ved, om dansk faktisk er et dannelsesfag.

Af JESPER BREMHOLM

Efter et tiår, hvor målstyring og synlig læring har domineret diskussionen om skole og uddannelse, har dannelse på det seneste atter fundet vej til den pædagogiske og uddannelsespolitiske dagsorden. ”Dannelse i en global verden” var eksempelvis overskriften på årets Sorø-møde for uddannelsesverdenens forskellige aktører. Er vi interesserede i dannelse, udgør skolens fag en vigtig arena, for det er i vid udstrækning her, dannelsen konkret skal foregå og tage form. Og på denne arena indtager danskfaget en central rolle.

Dansk er grundskolens største fag, og inden for dansk er der en lang tradition for at betragte sig som skolens centrale og vigtigste dannelsesfag. Det er forestillingen om, at dansk har en særlig rolle at spille i forhold til udviklingen af eleverne som oplyste, selvstændigt tænkende individer, der kan deltage, bidrage og tage stilling som demokratiske borgere i det omgivende samfund. Konkret skal det ske gennem elevernes møde og arbejde med tekster i bred forstand, herunder særligt litteratur og andre æstetiske og fiktive udtryksformer og gennem udviklingen af elevernes sproglige og kommunikative indsigt og formåen. Denne forestilling er fint i tråd med formålsbeskrivelsen af faget dansk, ikke mindst når den

”Betragter man danskfaget gennem dets læremidler, tegner der sig et billede af faget, som stemmer dårligt overens med dets eget selvbillede, og som giver anledning til at sætte spørgsmålstegn ved, om dansk faktisk er et dannelsesfag.”

- Jesper Bremholm

læses i lyset af folkeskolens formålsparagraf, som den jo skal.

Et er forestillinger og formålsparagraffer, noget andet er de faktiske forhold i skolevirkeligheden. Et element i denne skolevirkelighed er de læremidler, der anvendes i danskundervisningen, og som dermed er med til at sætte betingelserne for undervisningen. Betragter man danskfaget gennem dets læremidler, tegner der sig et billede af faget, som stemmer dårligt overens med dets eget selvbillede, og som giver anledning til at sætte spørgsmålstegn ved, om dansk faktisk

er et dannelsesfag. Det er en kras påstand, der kræver en begrundelse. Den kommer her.

Det er veldokumenteret, at læremidler er en af de faktorer, der influerer stærkest på læreres planlægning og gennemførelse af undervisning. Af den grund kan det også undre, at læremidler forskningsmæssigt indtil for ganske nylig har været et relativt upåagtet felt. Det gælder ikke mindst i Danmark. Således har vi kun meget lidt forskningsviden om, hvilke læremidler der faktisk anvendes i de forskellige fag i den danske grundskole og i de øvrige dele af uddannelsessystemet, og hvad der ud fra forskellige pædagogiske og didaktiske perspektiver kendetegner disse læremidler.

I forskningsmiljøet omkring dansk didaktik på DPU har vi som et fælles projekt gennem et par år arbejdet på at bidrage med viden til dette sparsomt belyste område, og resultatet af dette arbejde er netop udkommet som en antologi på Aarhus Universitetsforlag med titlen *Læremidlernes danskfag*. I projektet kombinerer vi kvantitative og kvalitative tilgange til undersøgelsen af dansklæreres læremiddelbrug. Den kvantitative undersøgelse består af et survey blandt et repræsentativt udvalg af dansklærere i grundskolen, hvor lærerne bl.a. har oplyst hvilke læremidler, de har anvendt hyppigst inden for en periode på to måneder. Det samlede resultat for 315 forskellige læremidler afspejler en stor mangfoldighed i læremiddellandskabet i dansk, men samtidig viser det, at en lille håndfuld

Læremidlerne i dansk i grundskolen vægter det faglige indhold skævt og understøtter ikke fagets dannelsesmæssige formål. Det viser en ny undersøgelse fra DPU, Aarhus Universitet, der er den første af sin art i Danmark.

læremidler indtager en stærkt dominerende plads. Den samlede gruppe på 315 læremidler har vi desuden underkastet en didaktisk indholdsanalyse, og derudover har vi foretaget en række kvalitative dybdeanalyser af de mest anvendte læremidler fordelt på klassetrin og faglige områder. På denne måde tegner vi i projektet et øjebliksbillede af faget dansk set gennem dets læremidler, og det er dette øjebliksbillede, der giver grund til at rejse spørgsmålet om, hvorvidt danskfaget i praksis er et dannelsesfag.

For samlet set viser de forskellige analyser konturerne af et fag, der korresponderer dårligt med forestillingen om dannelsesfaget dansk. Her vil jeg fremhæve tre overordnede træk. For det første domineres læremidlerne af elementer med fokus på analyse og træning af formelle færdigheder på bekostning af fortolkning og selvstændig kritisk tænkning. Dette ses eksempelvis i læremidler til litteraturundervisning, hvor hovedvægten ligger på elevernes tilegnelse og brug af tekstanalytiske begreber, mens der kun i begrænset omfang er fokus på fortolkende refleksion over tekster som en vej til at udvikle elevernes forståelse af sig selv, deres medmennesker og den tid og omverden, de lever i. For det andet er hovedparten af de mange opgaver og aktiviteter, som læremidlerne er fulde af, kendetegnet ved, at de ikke er indtænkt i meningsfulde kontekster eller inddrager elevernes erfarings- og livsverden. Opgavearbejdet udgør

på denne måde en isoleret skoleaktivitet, der ikke står i forbindelse med verden og livet uden for skolen. For det tredje er indholdsvalget snævert og nationalt indadskuende. Snævert, fordi enkelte faglige områder som skønlitteratur, grammatik og stavning er stærkt dominerende, mens andre som mundtlighed, sagprosa og digitale medier er svagt repræsenteret eller nærmest fraværende. Det giver indtryk af et danskfag, der i ringe grad er åbent og inddragende over for de mange tekst-, udtryks- og kommunikationsformer, vi betjener os af i dag. Tilsvarende ser man sjældent i de hyppigst anvendte læremidler, at de er åbne og orienteret 'udad' mod 'Danmark i verden'. Tendensen er snarere, at de gennem deres indholdsvalg etablerer en afgrænset national og monokulturel repræsentation af virkeligheden.

Kort sagt afspejler læremidlerne et overvejende formalistisk, færdighedsorienteret og nationalt indadskuende danskfag, og i dette billede er det svært at genkende forestillingen om dansk som skolens store dannelsesfag.

Endelig er det vigtigt at understrege med fed, at man ikke kan sætte lighedstegn mellem læremiddel og undervisning. Der foregår en masse i undervisning, der ikke er betinget af læremidler, og læreren er her en helt afgørende faktor. Hvad angår danskfagets dannelsesopgave, er der som påpeget ikke megen hjælp at hente for læreren i fagets læremidler, og dermed bliver karakteren af den

faktiske undervisning afhængig af, hvorvidt læreren er opmærksom på at kompensere, supplere, udvide og skabe selv i forhold til læremidlernes mangler. I den sammenhæng kan det derfor bekymre, at surveyet også viser, at dansk lærerne generelt er tilfredse med kvaliteten af de læremidler, de anvender.

I lyset af lærernes reducerede forberedelsestid og af de digitale portaler og platformes stadigt mere centrale plads i lærerarbejdet må man formode, at læremidlernes betydning vil blive større snarere end mindre i årene fremover. Derfor har vi også brug for en bedre indsigt i det dynamiske felt mellem lærer, læremiddel og undervisning. Ikke mindst hvis vi ønsker at omsætte tidens fornyede interesse for dannelse til en dybere forståelse af, hvorledes dannelse understøttes i konkret undervisningspraksis – herunder hvad der skal til, for at danskfaget faktisk er et dannelsesfag. ■

LÆS MERE: Læremidlernes danskfag. Aarhus Universitetsforlag (første udgivelse i serien Didaktiske studier) af Jesper Bremholm, Jeppe Bundsgaard, Simon Skov Fougt & Anna Karlskov Skyggebjerg (2017).

JESPER BREMHOLM er adjunkt i dansk fagdidaktik og tilknyttet afdeling for fagdidaktik. Han forsker i disciplinær literacy (læsning og skrivning i fag), læremidler og tekstbaseret læring og underviser på Kandidatuddannelsen i didaktik med særligt henblik på dansk.

KORT NYT

Asterisk december 2017

SKOLEHAVER STYRKER OGSÅ TRADITIONELLE SKOLEFAG

Gennem sommerhalvåret har danske skolebørn lært at dyrke jorden og lave mad i landets skolehaver. Men den friske luft og jord under neglene er ikke kun et pusterum fra hverdagen i klasseværelset. En ny rapport fra DPU, Aarhus Universitet, viser, at skolehaverne også gavner undervisningen i matematik, natur- og sprogfag.

"Vi har i årevis vidst, at skolehaver styrker trivsel i klassen, og at eleverne får mere ud af faget madkundskab, når en del af undervisningen i dette fag lægges ud i skolehaver. Vores nye undersøgelse viser, at det også giver mening at flytte undervisning i matematik og natur- og sprogfag derud."

fortæller Karen Wistoft, professor MSO ved DPU, Aarhus Universitet, og medforfatter til rapporten.

Rapporten 'Fagintegration i skolehaver' giver et overblik over, hvad vi forskningsmæssigt ved om sammenhængen mellem skolehaver og undervisning i traditionelle skolefag. Konklusionen er, at det har en positiv effekt på elevernes læringsudbytte at lægge en del af undervisningen i matematik og natur- og sprogfag ud i skolehaver og omvendt inddrage skolehaveundervisningen i fagene.

[Læs](#) hele nyheden og hent rapporten på [edu.au.dk](#)

BØRN SKAL LÆRE VÆRDIER I DAGTILBUD

Værdigrundlaget i danske dagtilbud kan virke diffust. Men værdierne er der, og de præger personalets interaktioner med børnene i hverdagen. Derfor bør personalet blive bevidst om værdierne og arbejde målrettet med dem, lyder det i ny bog fra DPU-forskere. De har fokuseret på værdierne demokrati, omsorg og disciplin, fordi det er nogle af de værdier, der er gennemgående for de nordiske dagtilbud.

"I det multietniske samfund, vi lever i, er det afgørende, at alle børn lærer, hvad det vil sige at vokse op i et demokrati og have ret til medbestemmelse. Børnene skal allerede fra en tidlig alder mærke, at de er individer med ret til at blive set og hørt. Men de skal også lære, at det er vigtigt at lytte til andre og gå på kompromis, når man er en del af et fællesskab," siger Ole Henrik Hansen.

Han er sammen med Stig Broström og Anders Skriver Jensen forfatter til bogen *Værdier i danske dagtilbud*, der udkom i efteråret 2017. Bogen formidler de danske resultater af en nordisk undersøgelse af værdier i dagtilbud i Sverige, Norge, Finland, Island og Danmark.

[Læs](#) hele nyheden på [edu.au.dk](#)

UDDANNELSE BLIVER MARKEDSGJORT

Uddannelse bliver i stigende grad politiseret, markedsgjort og underlagt styringslogikker og styringsrationaler, som konkurrerer med de pædagogiske. Hvis man vil forstå politiske tiltag som evidensbølgen i uddannelsessystemet eller skolereformens målstyrede undervisning, så er det nødvendigt at få en dybere forståelse for, hvad transnationale aktører og udviklingen af den globale uddannelsesindustri betyder. Sådant lyder det fra Lejf Moos, der i september trådte tilbage som lektor ved DPU, Aarhus Universitet.

"Ved at gøre pædagogik til en slags vulgariseret naturvidenskab, kan man postulere, at resultater, man finder i nogle bestemte kontekster et sted på kloden, vil have samme effekter alle andre steder. Sammen med generelle standarder og målemetoder er den tænkning med til at gøre skolen til en OECD-skole på et fælles globalt uddannelsesmarked. Man måler på nogle ganske bestemte, udvalgte parametre og laver så statistikker og rangordninger, hvor tallene viser et eller andet. Men tallene viser kun det, som man har målt på," siger Lejf Moos.

[Læs](#) hele nyheden på [edu.au.dk](#)

NÅR MISUNDELSE BLIVER DRIVKRAFT

Der er en vækst i redskaber, som på forskellig vis skal motivere eleverne til at blive dygtigere og fremme deres lyst til at lære mere i skolen. Og motivationsredskabernes indtog falder sammen med en mere generel udvikling, hvor skolen i stigende grad styrer ud fra positive stemninger og følelser. Sådan lød budskabet fra Dorthe Staunæs, da hun den 15. september holdt tiltrædelsesforelæsning som professor ved DPU, Aarhus Universitet, og rettede blikket mod ikke-intenderede effekter af motivationsredskabernes indtog i skolen.

Men der er også mere grimme følelser i spil, påpegede hun: Skam og følelser, der tidligere var en dødsynd som f.eks. hovmod og misundelse, fungerer nu som både en betingelse og en drivkraft i skolen. De grimme følelser er indbygget i nogle af de motivationsredskaber, der i dag bliver taget i brug.

"Man vil motivere børnene ved at synliggøre fremskridt. Nogle elever er også rigtig glade for at kunne se og fremvise deres personlige performance. Men motivationsteknologien holder mere, end den lover. Den nærer også intern konkurrence imellem eleverne, og misforhold med en selv og motivationens fundament kan blive følelser som skam, misundelse og forfængelighed. Spørgsmålet er, hvad det gør ved elevernes (selv)dannelse, læring og trivsel og ved det fællesskab, skolen også gerne vil pleje."

Læs hele nyheden på edu.au.dk

PH.D.-AFHANDLINGER FRA DPU

1

VEJLEDNING - VALG OG LÆRING

Af **Randi Boelskifte Skovhus**

Afhandlingen undersøger, hvordan uddannelses-, erhvervs- og karrierevejledning i skolen udfolder sig i samspil med lærere og med det øvrige, der foregår i skolen, og hvordan vejledningen giver mening for unge. Med afsæt i analyserne foreslår forfatteren et perspektivskifte fra valg til læring, hvor der skelnes mellem uddannelsesvalget og grundlaget for valget. Det indebærer, at vejledningsaktiviteter fokuserer mindre på, hvordan aktiviteterne bidrager til unges valg af ungdomsuddannelse, og mere på den læring, herunder erfaringsdannelse og refleksion om uddannelse, arbejde etc. kan bidrage til.

2

KLASSET LYST: SKOLENS ORGANISERINGSFORMER LÆST SOM VÆRDIKAMPE OG AFFEKTIV ØKONOMI

Af **Rikke Brown**

Afhandlingen undersøger, hvordan social klasse, lyst til læring og skoleorganisering relaterer sig til og former hinanden i dagens skole, hvor elevernes valgmuligheder er øget samtidig med, at skoler måles og sammenlignes på faglige standarder. Konkret er dette undersøgt på en linjeorganiseret udskoling. Afhandlingen rejser spørgsmål i forhold til, om nye organiseringer af skolen bliver nye skjulte måder, som middelklassen kan differentiere sig på.

3

ET VIDENSKABELIGT DIDAKTISK PERSPEKTIV PÅ MADKUNDSKAB I SKOLEN MED PROJEKT MADKAMP SOM GENSTANDSFELT

Af **Jacob Højgaard Christensen**

Det overordnede formål med afhandlingen er at udelede et videnskabeligt didaktisk perspektiv på faget Madkundskab med udgangspunkt i det pædagogiske udviklingsprojekt 'Madkamp.' Afhandlingen dokumenterer overvejende positive virkninger af 'Madkamps' undervisningsmetoder, som vurderes at være en nytænkning af faget Madkundskab og undervisning i mad og måltider generelt. Potentielt kan didaktikken bidrage til at højne elevens udbytte og facilitere mere meningsfuld undervisning for eleverne.

4

PASSION OG (DIS)ENGAGEMENT BLANDT UNGE I UDSKOLINGEN

Af **Maj Sofie Rasmussen**

Afhandlingen er baseret på et kvalitativt studie af unge i Fryshusets passionsbaserede udskolingspraksis i Stockholm. Den giver indblik i de mere 'usynlige' eller implicite marginaliserende omend uintenderede effekter, der ikke nødvendigvis viser sig 'her og nu', men som potentielt får betydning fremadrettet i relation til de unges fremtidige positioner i uddannelsesmæssige sammenhænge.

Du kan finde afhandlingerne på library.au.dk

DANSKFAGETS LÆREMIDLER LEVER IKKE OP TIL FAGETS FORMÅL

Faget dansk er både i folkeskoleloven, i målene for faget og i fagets selvforståelse skolens helt store dannelsesfag. Men de læremidler, som lærerne bruger i faget, understøtter langt fra de dannelsesmæssige formål, som faget har.

En ny undersøgelse fra DPU, Aarhus Universitet, viser, at træning i formelle færdigheder vinder over selvstændig kritisk tænkning, når lærerne vælger materialer i dansk. Der er over 300 forskellige læremidler i brug i danskfaget, men det er kun nogle få, der bliver brugt rigtig meget. Men kvaliteten af disse er ikke god nok, vurderer forskerne bag undersøgelsen. De hæfter sig ved, at nedtoningen af de dannende aspekter i læremidlerne sker til fordel for mere

formelle færdigheder, og det billede gælder vel at mærke på tværs af klassetrin.

"Konklusionen er desværre, at læremidlerne ikke i tilstrækkelig grad hjælper lærerne med at opfylde fagets overordnede, dannelsesmæssige formål, og de dækker heller ikke fagets forskellige indholdsområder på en afbalanceret måde," siger Jesper Bremholm, der står bag undersøgelsen 'Læremidernes danskfag', der er udkommet som antologi på Aarhus Universitetsforlag.

Læs hele nyheden og hent rapporten på edu.au.dk

NYE BØGER

Nye bøger modtaget på redaktionen
november 2017

EN SKOLE I BEVÆGELSE

Anette Schulz og Jesper von Seelen

En skole i bevægelse er en skole, der både har mod til at kigge indad og udad, og som både tør flytte sig og stå fast. Med nye perspektiver på arbejdet med læring, trivsel og sundhed vil denne bog gøre os klogere på, hvad der skal til for at skabe en sådan skole. Bogen tager fat på spørgsmål som, hvordan man skaber et trygt og positivt læringsmiljø, og hvordan man sikrer en god og motiverende undervisningspraksis.

AKADEMISK FORLAG

FIRE-DIMENSIONAL UDDANNELSE – KOMPETENCER TIL AT LYKKES I DET 21. ÅRHUNDREDE

Charles Fadel, Maya Bialik og Bernie Trilling

Hvordan skaber vi motiverede, engagerede, lærende mennesker, der er parate til at mestre morgendagens uforudsete udfordringer, for slet ikke tale om udfordringerne i dag? Denne bog har som mål at tilbyde et handlingsorienteret, strukturelt rammeværk for de kompetencer, der er brug for i dette århundrede.

DAFOLO

NATURLIG LÆRING

Theresa Schilhab og Bo Lindvall

Læring sker altid i samspil med vores omgivelser, og naturlig læring bygger på medfødte forudsætninger og er en ressource, vi kan udnytte i skolen – både i den enkelte undervisningstime og i organiseringen af skoledagen. I bogen tager læringsforsker Theresa Schilhab og naturvejleder og lærer Bo Lindvall os med ind i de biologiske forudsætninger for vores læring – og ud i den natur, vi er født til at lære i.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

FAQ OM LÆRINGSMÅL

Niels Jakob Pasgaard

Læringsmål er blevet et centralt begreb i den danske forskning og debat om pædagogik og uddannelse. Men begrebet har ikke altid stået så centralt i sproget, som det gør nu. Bogen rejser og forsøger at besvare spørgsmål som: Hvorfor taler alle om læringsmål? Hvor kommer de fra? Hvad er et læringsmål egentlig, og hvad vil det sige at undervise læringsmålstyret? Hvor fører læringsmålene os hen, og er der et alternativ til læringsmålene?

HANS REITZELS FORLAG

DANNELSE I

UDDANNELSESSYSTEMET

Lars Geer Hammershøj

Dannelse bruges ofte som et kritisk begreb for alt det, der også er vigtigt at lære og kunne, men som ikke lader sig beskrive under uddannelsernes indhold og mål. Hvis dannelse skal fremmes i uddannelse, kræver det imidlertid en afklaring af dannelse som begreb og en bestemmelse af dannelsesprocesserne på de forskellige niveauer af uddannelsessystemet. Forfatteren forstår dannelse som den tredje dimension af uddannelse, der ikke angår viden og kompetencer, men derimod måden, man forholder sig på. Han forsøger på den baggrund at afdække, hvad almindelig og professionsdannelse er i uddannelsessystemet.

HANS REITZELS FORLAG

GRUNDFAGLIG VIDEN OM PÆDAGOGISKE MILJØER OG AKTIVITETER

Trine Holst Mortensen (red.)

Den uddannede pædagog kommer til at spille en central rolle i mange menneskers hverdagsliv, og det er derfor afgørende, at pædagogen formår at skabe udviklende miljøer med meningsfulde rutiner og aktiviteter. Målet med denne bog er, at give pædagogen viden om børn, unge og voksnes forudsætninger og perspektiver, så der kan tilrettelægges udviklende pædagogiske miljøer og aktiviteter i overensstemmelse med samfundsmæssige, institutionelle og individuelle værdier.

AKADEMISK FORLAG

DE PÆDAGOGISKE FAGS GRUNDLAG OG ANVENDELSE

Hans Vejleskov og Thyge Winther-Jensen

De pædagogiske fag har i mange år været præget af skiftende faglige synspunkter, aktuelt opståede behov og modeluner. Derfor er der tvivl om, hvad det pædagogiske fagområde er, og om det er et selvstændigt felt. I bogen argumenterer forfatterne for, at det pædagogiske fagområde trods alt har en fast og stabil kerne, der kan modstå omskiftelighed, understøtte de pædagogiske begreber og give feltet en historisk bevidsthed. Forfatterne slår til lyd for en revitalisering af fagområdets identitet og foreslår en række principper for de pædagogiske uddannelser, der tydeliggør fagenes egenart og praksis.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

LÆREMIDLERNES DANSKFAG

Jesper Bremholm, Jeppe Bundsgaard, Simon Skov Fougst og Anna Karlskov Skyggebjerg (red.)

Læremidler spiller en afgørende rolle i grundskolen. Det gælder også i skolens største fag, dansk, hvor læremidlerne repræsenterer højt forskellige bud på god danskundervisning. I bogen undersøger en gruppe forskere fra DPU, Aarhus Universitet, hvilke bøger og portaler der faktisk optræder i danskfaget, og hvad der kendetegner dem. På den baggrund diskuterer forskerne, hvordan læremidlerne lever op til de krav og udfordringer, som et globaliseret og digitaliseret samfund stiller.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

VÆRDIER I DANSKE DAGTILBUD

Stig Broström, Ole Henrik Hansen og Anders Skriver Jensen

I bogen afdækker, analyserer og reflekterer de tre forfattere over de værdier, pædagoger formidler i de danske vuggestuer og børnehaver. I forlængelse heraf giver de et konkret bud på en didaktisk model for, hvordan pædagoger kan arbejde med en bevidst værdiopdragelse.

AKADEMISK FORLAG

ROBUSTHED I PRAKSIS

Malene Mygind og Frans Ørsted Andersen (red.)

Bogen er en introduktion til, hvordan robusthedsbegrebet kan forstås, og hvorfor det er væsentligt lige nu. Bogens 11 forfattere kommer på den baggrund med en række bud og anvisninger på, hvordan man kan udvikle robusthed privat, på arbejdspladserne og i samfundet.

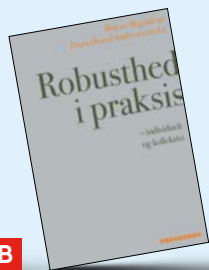
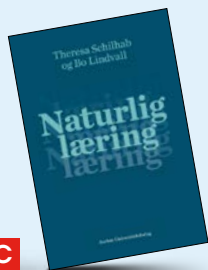
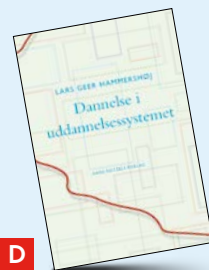
MINDSPACE

MEDIERET LÆRING OG HJERNENS FORANDRINGSEVNE

Reuven Feuerstein, Louis H. Falik og Refael S. Feuerstein

Forfatterne præsenterer den menneskelige hjerne som påvirkelig og foranderlig gennem hele livet. Dermed gør de op med tidligere tiders tænkning om, at hjernen udvikler sig på en helt bestemt måde frem til et bestemt tidspunkt, hvorefter udviklingen holder op. Centralt i Reuven Feuersteins m.fl. tænkning er, at deltagelse i socialt samspil, hvor mediering indgår, har en omfattende betydning for hjernens udvikling. Gennem konkrete cases illustrerer de, hvordan mediering kan se ud i praksis.

DAFOLO

A**B****C****D**

SPILPÆDAGOGIK

Andreas Lieberoth

Børn elsker spil. Alt lige fra Ludo til Grand Theft Auto sluger hurtigt dem og al deres tid. Heldigvis kan de også lære en masse ved at sidde foran en skærm. Spillet store og små brikker skal lærere og pædagoger have styr på, for kun de kan tilføje spil den afgørende pædagogik.

AARHUS UNIVERSITETSFORLAG

FRA KAOS TIL KONTROL

Gry Bastiansen

Når lærere og pædagoger bliver overbelastede i deres arbejde, kan det ses i børnegruppen. Medarbejdere, der trives, har overskud til at være kreative og nærværende. Og det påvirker børnene positivt. Denne bog giver lærere og pædagoger redskaber til at skabe positive relationer til børn og unge: Teamøvelser, afdækning af egne samt børn og unges styrker samt relationsarbejde med grupper, individuelle børn og forældre. Bogen giver også input til, hvordan ledelsen kan støtte op om teamets tiltag.

AKADEMISK FORLAG

BØRN OG UNGE, PSYKIATRI OG SAMFUND

Søren Hertz

Hvad er der galt? Er der tale om psykisk sygdom? De spørgsmål stilles ofte, når børn og unge ikke trives. Men børn og unge er ikke problemet. De viser problemet. Børn og unge inviterer med deres symptomer og særlige vanskeligheder til en proces, der kan bidrage til anderledes ro, trivsel og udvikling. Bogen læner sig op af en solid børne- og ungdomspsykiatrisk tradition og blander sig i socialpolitiske anliggender.

AKADEMISK FORLAG

FAGDIDAKTIK I DANSK

Ellen Krogh, Nikolaj Elf, Tina Hoegh og Helle Rørbech

Bogen indbyder til en nytænkning af danskdidaktikken og sætter fokus på, hvordan danskundervisning kan analyseres og udvikles. I bogen tilskynder fire forskere inden for feltet til en nytænkning af faget – men med respekt for traditionerne. Der tages udgangspunkt i en række cases, der fungerer som en prisme for afsøgning af overordnede fagdidaktiske perspektiver.

FRYDENLUND

PÆDAGOGISK FILOSOFI

Pia Rose Bøwadt

Denne bog giver et overblik over den pædagogiske filosofi ved at gennemgå en række centrale pædagogiske filosofier, teorier, emner og begreber. Bogen har som målsætning at gøre læseren i stand til at overskue forskelle og ligheder mellem de forskellige teorier om opdragelse, uddannelse og undervisning.

HANS REITZELS FORLAG

AL DEN SNAK OM LÆRING

Steen Beck

Forfatteren har genlæst den klassiske læringsteori fra Lev Vygotsky og Jean Piaget, som han krydser med de moderne positioner fra bl.a. John Hattie, Gert Biesta, Knud Illeris og Roger Säljö. Det resulterer i en tredje vej i læringsdebatten – det socioek-sistentielle perspektiv. Denne tredje vej fokuserer på læringens sociale og kulturelle kontekst, det enkelte menneske, der lærer, samt på en vedvarende interesse for frihed og styring i undervisningen.

FRYDENLUND

VREDEHÅNDTERING FOR UNGE

Maria Dressler og Camilla Obel

Vrede har altid en årsag, og man er aldrig alene om at føle vreden. Det er hovedbudskaberne i denne redskabsbog til lærere, pædagoger og andre, der arbejder med unge mellem 13 og 25 år. Bogen præsenterer både en teoretisk og en metodisk tilgang til vrede samt andre vanskeligt håndterbare følelsesmæssige udtryk og reaktioner. Det er en bog om de vrede unge, men det er også en bog om alle de andre teenagere og unge – der også bliver vrede, men som bare ikke viser det ved at blive vilde og voldsomme.

FRYDENLUND

KULTURFAGENES DIDAKTIK

Anders Stig Christensen, Lars Allan Haakonsen, Hans Krab Koed og Annika Hvithamar

Denne bog præsenterer en didaktik for tre af grundskolens kulturfag: Historie, kristendomskundskab og samfundsfag. Bogen er således tænkt som en håndbog med en konkret og overbliksskabende introduktion til fagernes indhold og arbejdsformer og til, hvordan man kan undervise i dem og bidrage til den demokratiske dannelse af børn.

DAFOLO

SOCIAL- OG SPECIALPÆDAGOGIK I TEORI OG PRAKSIS

Vibe Larsen og Gitte Lyng Rasmussen (red.)

Bogen binder social- og specialpædagogik sammen og sætter spot på deres fællestræk. Det handler om vigtigheden i at kunne anlægge forskellige perspektiver, om forskellige forståelsesformer og ikke mindst om, hvor vigtigt det gode møde mellem mennesker er. Bogen giver ikke

et entydigt svar på, hvad social- og specialpædagogik er eller bør være – hverken hver for sig eller sammen. Den lægger op til en diskussion af det pædagogiske arbejde inden for området samt til en faglig og kritisk diskussion af, hvad fagområdet opgave og funktion fremadrettet skal være.

FRYDENLUND

SKARPE TANKER

– Styrk dine kognitive færdigheder

Louise Meldgaard Bruun og Line Kirstine Hauptmann

Hjernen og tankerne er hele tiden i gang, hele livet. Vores kognitive færdigheder er påvirket af, hvordan vi lever, arbejder, spiser og sover. Men man kan træne hjernen og tænkningen og blive bedre til at lære, huske og løse problemer. I denne bog giver de to forfattere og psykologer en række bud på, hvordan det kan gøres. Det er både lange seje træk og små ændringer, der kan skabe store forandringer.

DANSK PSYKOLOGISK FORLAG

TIDSSKRIFTER

DANSK PÆDAGOGISK TIDSSKRIFT

Nr. 3, september 2017: Tema: Pædagogisk arbejde med de fremmede – det gode, det bedre og det bedste

PÆDAGOGISK PSYKOLOGISK TIDSSKRIFT

Nr. 4, 2017: Tema: Børn og seksuelle overgreb – hvordan griber professionelle det an?

UP – UNGE PÆDAGOGER

Nr. 3, 2017: Tema: Mere folkeskole i læreruddannelsen? Mere læreruddannelse i folkeskolen?

TIDSSKRIFT FOR ARBEJDSLIV

Nr. 3, september 2017: Tema: Ledelse som profession

0-14 NUL TIL FJORTEN

Nr. 3, 2017: Tema: Børnefællesskaber, samlinger og venskaber – vigtige metoder til at arbejde med disse

KVAN – TIDSSKRIFT FOR LÆRER- UDDANNELSE OG SKOLE

Nr. 108, september 2017: Tema: Skolens formål

ASTERISK LIVE

TRIVSEL

FÅ NY VIDEN FRA TRE DPU-FORSKERE OG DELTAG I DEBATTEN

Hvad er trivsel i dagtilbud? Og hvordan kan pædagoger styrke børns trivsel?

v. Grethe Kragh-Müller, lektor på DPU, Aarhus Universitet

Hvad er trivsel i skolen? Og hvordan måler man det? Hvad kan skoler bruge resultaterne fra trivselsmålinger til?

v. Lars Qvortrup professor på DPU, Aarhus Universitet

Hvorfor er stress så udbredt i gymnasiet? Og hvordan kan øvelser i stresshåndtering og meditation hjælpe eleverne fri af præstationspres?

v. Anne Maj Nielsen, lektor på DPU, Aarhus Universitet

Tid og sted:

København: Tirsdag den 16. januar 2018 kl. 15.30-17.30

Aarhus: Mandag den 5. februar 2018 kl. 15.30-17.30

Tilmelding:

edu.au.dk/Asterisk

Asterisk

En asterisk er det typografiske tegn, der henleder opmærksomheden på noget, der kommer. Den er et forvarsel. Asterisken anvendes ofte i fremstillinger til at markere en reference, som uddyber hovedteksten, og som der kan følges op på. Magasinet Asterisk søger at foregribe og gå dybere ned i aktuelle debatter om uddannelse.

Asterisk er udgivet af:

DPU - Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse, Aarhus Universitet
Tuborgvej 164, 2400 København NV

Tegn gratis abonnement på:

www.edu.au.dk/Asterisk

ISSN: 1601-5754

DPU
AARHUS UNIVERSITET